Majerová, Marie
Ze Slovemska

PG
5038
M36Z3
1920

Marie Majerová

ZE SLOVENSKA

Holubice svazek IV.

EX LIBRIS
JAROSLAV LANGER
7494
6.
VIII.

Rèz 7494

11

114p

Marie Majerová

ZE SLOVENSKA

Marie Majerová

ZE SLOVENSKA.

Praha 1920.

PG
5038
M38 Z3
1920

PLANOUCÍ JESEŇ.

V jedné slovenské stolici je dědina Záblatí. Snad se nejmenuje právě Záblatí, ale taková dědina tam je, roztoulaná v údolí, v poříčí vážského přítoku, mezi záhyby země, mírně zvlněné, která po obou březích říčky vzkypuje a tyčí se posléze v mohutné hradby horské. V tomto úvalku je evangelická fara. Vedle ní církevní škola s děravou střechou. V učebně slepice se nahnízdily a zavedly tam slepičí pořádek. Nad chaloupkami stojí bílý kostelík s černou vížkou a dřevěnou zvonicí. Uprostřed pěkného sadu kaštel zemana Záblatského; na potoce klape dřevěný mlýn, zakletý v zelené loubí dařících se dýní, které visí, veliké jako konve, zpodpírány jsouce laťkami, a žloutnou na slunci.

Pod slivkami, jabloněmi a lipkami krčí se stavení lidí chudobných. Od nich se kouř valí nikoli komínem, ale střechou a dveřmi; vaříť na ohništi v tmavé síncе, a plameň pod trínožkou líže očazené hrnce.

Na doskok od dědiny teče bystrá říčka, zvoní a bíle svítí, jako by ve vodách svých rozpustila horské křištály.

Nu, a nač dlouhých řečí? V této dědině navštívily jsme pana faráře.

Prosté selské stavení s dvěma jizbami, hledícími přes zápraží do dvora, s kuchyní a komorou, s trámovými stropy, zbarvenými věkem do marcipánové žluti, s malým sadem na svahu — taková je evangelická fara. Vcházíme po vyšlapaných kamenech zápraží, slípky rozletují se bázlivě před námi a tlukou křídly o dřevěné sloupky pavlače.

V síni paní farářová spěšně utírá si ruce, jsouc překvapena návštěvou; loupala ovoce pro zimní zásobárnu.

Je malá, kulaťoučká: sukně, boky, hruď a hlava vrší se na sebe bez hranic jako u lidových loutek ruských, vysoustruhovaných ze špalíčků v podobě hrušky, a omalovaných.

Vítá nás přívětivě, třebaže nikdy nás

nevídala, o nás neslýchala: hosté přišli, to stačí, a pohostinství vesnického salonu dokořán se nám otevírá.

Jisté rozpaky přece působíme, vždyť jsme hosté nečekaní, a hosta ve slovanském domě třeba uctíti, byť chlebem a solí. Tyto myšlenky čteme zřetelně, jako za sklem, v kalně šedých očích velebné paní, velmi klidných, světu cizích, jako zapomenutá voda na stepi, povlečená závojem okřehku.

Jak uctíti? Co pověděti? Otázky ty ruší klid hladiny, ale obličej velebné paní neztrácí důstojnosti, vpečetěné půl staletím. Zaviňuje pouze malou nejistotu výrazu.

Sedíme tedy v saloně, a je nás tu kromě paní farářové pět žen: Věročka, lyrik, politik, já a roční Daša. Pronášíme obvyklé věty, které bývají úvodem srdečného rozhovoru; malá Daša brouká také svou vlastní řečí.

„Pan farár odešel, škoda!“

„Šel do březového háje, s gazdou také tak starinkým, jako je sám.“

„A paní farárová nechodí na procházku?“

„Věru nechodí. Nohy již neslouží, jako za mlada.“

Velebná paní lehce je opřena o starodávnou lenošku salonní garnitury; byl to jistě nábytek nejmodnější v době, kdy, mladá nevěsta, stěhovala se na záblatskou faru. Snad se do ní kdysi choulila a bořila, ale dnes jako bys hruštičku opřel. Tučná líce rozšiřují se dole, spojují s podbradkem, zakrývají krk a kladou se přímo na širokou hruď, která bez pasu přechází v boky ještě širší. Na šedivých vlasech černý krajkový šáteček — a ve výraze stále táž nejistota.

Cosi chybí velebné paní, vzhlíží do neurčita jako popínavá rostlinka bez opory. Vstáváme a chceme se poroučet.

„Bože chraň! Kéž by tu byl pan farář!“ vzdychá velebná paní. „Lépe by zabavil. Rozhodně je třeba dočkati pana farára.“ Nabízí nám, nechceme-li viděti kostelík, než se pan farár vrátí? A již klade vlňák na ramena a s police bere veliký klíč.

Stoupáme pomalu, pomalinku ke kostelu.

Půldruha sta let mu jest. Bortí se tu i tam jako stará klec. Na oltáři obraz Dobrého Pastýře s ovečkou na rameni, nad červotočivými lavicemi čísla žalmů a zpěvů pro zbožné osadníky, na kůru, vzty-

čeném nad tenkými dřevěnými sloupy, nevelké varhany řezané a obílené, s empirovými ozdůbkami, nabarvenými vesnickým novotářem, jenž naposled opravoval kostel.

Vpravo od oltáře Martin Luther, vlevo rytina Mistra Jana Husi.

Sakristie čpí starobou a sirobou. Velebná paní ukazuje nám kámen z bývalého hřbitova; je to snad náhrobek některého předchůdce páně farárova, neboť zřetelná latinská slova praví: Pastýř stád Kristových — a dávný, dávný rok.

Chválíme kostelík, a slibujeme velebné paní, že se vrátíme. Než přijde pan farár, zajdeme si do parku pod kaštelom.

Věročka a lyrik poučují, jsouť zdejší, my posloucháme: tož politik, já a malá Daša. Dovídáme se o zemanech slovenských, jak se pomaďařili, a jak zapřeli svou krev. Politik pronáší své názory na věc; malé Daši jsou zemani lhostejni. Má pravdu. Oni patrně nestanou se budoucností slovenského národa, mnohem spíše bude jí Daša a ostatní děti uvědomělých matek. Já mlčím a pokračuji v mlčení i tuto. Raději povím, co sdělila s námi Věročka o farárských manželích ze Záblatí.

Hospodaří na faře takměř padesát let. Prožili zde spolu lidský věk v neustálé lásce, v ustavičném souladu, bez jediného slova zlého, sami, bez dětí, neopouštějíce skromných jizeb farských, aniž dědiny, aniž slovenské stolice, kde spravovati vinici Páně bylo jim dáno.

Filemon a Baucis říká se jim.

Dnes v červáncích dožívají svou jeseň, hřejíce stará srdce ve zlatém planutí posledních životadárných paprsků.

A já sním o velikém plameni, který zachvátil tyto dvě lidské duše tak mohutně a silně, že ještě po tolika letech hoří teplým zářením; jak mocný byl a jak velitelský, že přikoval obě lidské duše k sobě poutem nerozbitným; jak oslnivě plál, že zakryl očím jejich celý ostatní svět, jak všudy pronikl a cele je zaujal, že ani jednou prázdnota nezmrazila srdce jejich!

O, pan farár měl tu jistě ještě jinou náplň života! Pokolení za pokolením oveček ostříhal, vedl cestami bohulibými, pěstil v nich lásku k otčině a k jazyku, muž osvícený a zanícený božskou jiskrou, a hleděti může na své dílo — lidské dílo! — s klidným uspokojením. Ale paní farárka?

Ženská ty duše záhadná! nebylo v tobě

neklidu, když osaměla jsi, mladinká, na faře tehdy nové a veliké pro křehkou osmnáctiletou dívčinu? Jaké sny vyrůstaly z věnce hor, obklopujících dědinku Záblatí, hor věčně proměnlivých, tajuplných, vábivých? Nebylo v tobě neurčité touhy, když jsi zůstávala stále tak sama v rozlehlých farských jizbách, a na dvoře se batolila koťátka, kuřátka, housata, naplňujíce mateřskými radostmi zvěř, zatím co tvá náruč zůstávala prázdna? Nebylo ti teskno v života podletí, když první šedý vlas připomněl i súčtování, a první vrásky obracely hlavu k mládí, zpět? Ženská ty duše záhadná! Co dal ti život, žes byla tak spokojena v poutech hor, ve vězení čtyř farských stěn, zajata láskou jediného člověka?

Ach! vzdycháme sborem před záhadou, a nechápe toho Věročka, ani politik, ani já, ani lyrik s dcerunkou Dašou. Daša, až vyroste, teprve toho nepochopí.

Vracíme se na faru.

Pan farár již se vrátil, vítá nás na prahu. Toho údivu! Toť týž výraz tváře, jaký má paní farárka, tytéž tvary těla stejně navrstveného, jen ve větších rozměrech; podbradek je dvojitý a houpe se

nad širokou hrudí v černém kněžském kabátě. Týž výraz kalně šedých očí, zadumaných jako voda v stepi, okřehkem povlečená, a kazatelská mírnost ve slovech. Jak podobni jsou si oba manželé!

Jako staré známé vede nás stařeček nikoli již do salonu, ale do obytné světnice, kde voní trochu kouř a trochu káva. Vrátil se již z procházky, — má tak rád březový háj na podzim! (brezovaja rošťa! vzdychá Věročka) a vlídně se vyptává, ako sa páčí hostum na Slovensku, boská ručku Dašence a usazuje nás na pohovku, neboť hosté rozhodně musí seděti na pohovce a nikde jinde. Vítáme se ještě s Brožíkovým Husem v rámci na stěně a usedáme.

Rozmluva se začíná. Opět ony známé věty ouverturní, po té osobní, pak takové, které nám dnes nejvíc mysl zajímají.

Hledím na paní farárku.

Jak ožila! Nehledí již bezradně, ale napřimila se; její opora je tu! Cupká sem, cupká ven, hrnečky na podnos staví, krájí koláč, a již nás uctívá!

Kravičku mají jedinou, proto mají své mléko a tvaroh, a tak dále. Staví hrneček i před pana farára.

„Budeš píti mléko, Antolko moj?“

„Pre teba, duša moja, ano,“ svoluje pan farár, bera starušku něžně za ruku.

A hovor plyne jako vlnky v řece, krásná řeč slovenská zní nám jako hudba, jako zpěv. Dojata pozoruji staroušky. Chovají se jako milenci. Neuplynulo padesát let od jejich svatby, ale pět dní. Pan farár točí svůj obličej kulatý jak kotouč slunečnice za sluníčkem svým, paní farárkou, a staruška šukajíc po světnici co chvíli usměje se sladce, nazříc mu do očí. Když pak vycházíme, a hostitelé vyprovázejí nás až na cestu z uctivosti staroslavné, pokrývá pan farár ženě své ramena šátkem, něžně šeptaje:

„Kata moja!“

Vzpomínala-li Věročka prve Turgeněva, horujíc o březovém háji, plyne mně nyní myslí verš Puškinův:

„Kde, v jaké pustině, a zdaž-li
jich zapomeneš, bláhový?
Ach nožky, nožky, kam jste zašly?
Kde šlapete květ májový? . . .“

Na rozcestí stojí Filemon a Baucis, kynou nám přátelsky a my všechny čtyry moderní ženy cítíme ostrou závist v té chvíli. Hle Baucis, žena, která rozřešila záhadu!

Zdá se, že jsme na vzdory všem otázkám neptaly se jí dnes na to pravé. A kdybychom byly se i zeptaly, dovedla by nám odpověděti? Dovedla by nám vysvětlit, jakou světlou cestou se ubírala do této planoucí jeseně?

A najde-li kdo po letech náhrobní kámen záblatského faráře, dvě srdce spojená jistě tam objeví, i kdyby ruka lidská jich tam nevytesala.

F E Ď A.

Feďa se narodil pohrobkem. Otec jeho padl v jedné z prvních bitev na ruské frontě. Paní Ola po té zprávě onemocněla hořem; rychle ji vypravili do ústavu v Pešti, a tam narodil se slabounký hošíček.

Doktorka se ptala, jak ho pokřtíti.

„Pokřtěte ho Fedorem," prosila Olga.

„To není žádné jméno," odmítla doktorka, „proč ne Janoš, Julius, Béla, nemáme dosti pěkných uherských jmen?"

Paní Olga odvrátila bledé líce ke zdi, a neodpověděla. Synka pokřtili ledajak; pro ni a pro všechny byl však Fedorkem.

Celou duší vzdala se mu, učinila ho svým velitelem, svou modlou. Kvetla tímto bledým hošíčkem; měla ho tak ráda, jako

bychom milovali svou bolest, kdyby se ztělesnila.

Dítě rostlo jako bylinka pod sklem. Potřebovalo slunných úsměvů, sladkých slov, tichého konejšení, neustálé přítomnosti matčiny. Bylo smutné, odešla-li jen na hodinu. Plakalo, nesklonila-li se nad jeho lůžkem, když se probudilo. Neusnulo bez její ukolébavky. Žárlilo, když hovořila s kýmkoli jiným.

Jí byly zase všechny tyto projevy dětské oddanosti a závislosti jen novými důvody, aby dítě více milovala, více se mu podivovala, hýčkala je a mazlila se s ním.

Čas plynul. Hošík obul první opánky, potom oblékl první kalhotky. Vždy za čas navštěvovali ho strýcové faráři, kteří paní Olgu podporovali v jejím osamění. Matčin bratr byl farářem evangelickým, a otcův bratr farářem katolickým. Nikdy se nesešli, ale oba slýchali z úst hošíkových o svých návštěvách. Protože byli stejně velcí a oba vyholení, pletl si je chlapec a přičítal jednomu slovy i dary druhého a tvrdil evangelickému: tys mě učil o svatém Josefu, a katolickému: tys mi dal Zákonek.

Leč byl tak půvabný i ve svém tyran-

kování, že nikdo se nepohněval a neurazil. Tříletému andílku s cukrovou tváří a s vlásky kadeřavými těžko odepříti, byť by chtěl modré s nebe. Čeho mu dáti nemohli, aspoň mu slibovali. Nejvíce naslibovala „stará mama“. Slibovala automobil, saně, hříbátko; a když nevěděla, co si vymysliti, slíbila také nového tatíčka.

Feďa pohlédl na starou mamu šibalským úsměvem, který stařenku uváděl vždy znovu v nadšení. Viděla otvírati se nebesa — a přece to byl jen bledý úsměv chorého dítěte, úsměv nedozrálý, nevykvetlý, mdlý jako hlavička sněženky, k zemi skloněná. Stařenka vykládala si Feďův úsměv: hošík by chtěl tatíčka. Proto se usmál, pohlédl koutkem očí a nemluvil. Chce tatíčka, toť jisto!

Promluvila o tom s paní Olgou, svou dcerou. Následoval výbuch pláče, pohoršení, tiché vzdechy; Feďa byl objímán a líbán, litován a skrýván do náruče. Stará mama mlčky přihlížela těmto výjevům; potom pošeptala Feďovi:

„A přece chceš tatíčka, viď, Feďo?“

Hošík se opět usmál a pokývl hlavou tak prudce, až tenké šlachy na krčku napjaly se mu pod kůží jako provázky.

Ale myslil si toto:

Je třeba plakat, když matka odejde. Neboť odejde-li, náhle se setmí v místnosti, kde byla. Opustila ho snad venku? Tam zase umlkne náhle celá příroda, která v její přítomnosti s ním rozpráví. Bázeň jímá Feďušku, úzkost mu zvedá oči od nejzamilovanější hračky, bradička tvrdne křečí, čelo krabatí, a nářek bolestně buší do hrudi, jako špičatý kámen.

Sladce však rozkvete úsměv, když matčiny ruce ho zvednou, přitisknou pevně k ramenům, a Feďa vidí se v pomněnkových, krásných očích. Ano, tu je mu slastně; bělounci ptáčkové ovívají ho křídly, potůčky bublají, květiny se mu chvějí na dosah, jiskřičky poskakují matce ve zraku, a Feďu neodolatelně pudí zachytit jiskérky do hrsti, pohrát si jimi, pomuchlovat je, jako činívá s matčinými zlatými vlasy. Na ruce matčině je místo ze všech nejrozkošnější, Feďa nezná větší slasti, než cítit její měkkou paži, hladit i bít její hebké líce a hrdlo, líbat sladké rty a usnouti v líbezných hrách, které nikdy nezevšední.

Chce-li matka něco na Feďovi, činí tak pokorně, šeptem prosívá: udělej to, můj milovaný! Učiň to, holoubku sivý! Dej

pozdravení, poklade drahý! Ručinku do rukávku, nožinku do opánku, kohútečku moj!

Feďa dává se haliti těmi lichotkami jako peřinkami. Dotýkají se ho milounce, a on kráčí si v mělkém potůčku, jako kdysi; teplé vlnky hladí mu nožky ne více než nad kotník, a voda šplouná, šeptá; Feďa cítí neodolatelné nutkání učiniti, co se po něm chce; vláčně nastavuje ručku, nožku, ústa, odpovídá, přistupuje, klaní se; vše vykoná, co ústa matčina poručí.

Dokud jest mu matka na blízku, cítí se bezpečný; bujnost jehněte stoupá mu do řídké krve; vykřikne, udeří pěstí, ducne hlavou. Matka naň působí podobně jako krb a okno; neustále k sobě vábí a je-li vzdálena, cítí se Feďa v hlubokém sklepení bez okna a bez krbu, kde je tma a zima a úzkostno. Ale jakmile se matka zjeví, proud světla vřine se do tmy, van vůně obestře jeho smysly, a dušička Feďova plyne v smavém blankytu.

Tehdy mu matka připadá vznešená a vzdušně lehká. Víla. Vzhlíží k ní ze své maličkosti jako k panovnici, k světici. Za to, když Feďa sedí vysoko na stole, a matka klečíc obouvá mu punčošky a líbá prstíky,

malé jako hrášky, připadá si sám panovníkem, kope matku do vlasů, do hrdla, a vyčkává, až to bude bolet a matka zvolá: dost, zbojníčku!

Matčin smích, toť dokonalý prales stupnic. Matka se ráno usměje na ospalce — a svěží vánek zavolá Feďušku do života. Matka se upřímně zasměje hrdliččím smíchem jeho žertíkům — a Feďovi vniká smích do těla jako ostré dráždění a vzpruha k vymýšlení nových kousků. Matka směje se radostně, podaří-li se Feďovi nějaký nový čin, kterým roste. A ten smích připadá mu oporou, ten sytí hlad ctižádosti, který již vzniká v malém srdéčku.

Potom zná Feďa ještě jiný smích - to je smích matčin k cizím lidem. Nemá ho rád. Mračí se, vidí-li matku usmívati se na neznámého člověka, a je hned nezpůsobný: obrací se zády, zatíná pěstičky a dupe nožkama.

Ach, matčin smích je mu známý jako rodná zahrada, a vyzná se tam na všech stezičkách. Ví, která vede nejblíže k srdci; kde poletují motýlci, kde zpívá slavík, i kde růže kvetou. Horší porada je se smutkem. Smutku se Feďa bojí. Vzdechů nemá rád. Z hlubin tmy nejútlejšího dětství

zbyla mu na ně vzpomínka černá s strašící. Vane odtud studeno, jako z jámy. Cosi teskně nenávratného zvučí odtamtud, připomíná se naléhavě, ať se děcko brání a nechce, nechce. Vzdechy a nářky je bolí a zase je svádějí, aby u nich prodlelo, oddalo se jim; lákají je do tmy, kterou opustilo. Brání se jejich zlému kouzlu, a zase zvědavost, prolínající veškeru jeho kůži jako dychtivé světlo, žene je za nimi.

Zdává se mu, že srdce jeho přestává bušiti, a tvrdne na kámen, když matka pláče.

Odmítá ji, vzdychá-li.

Vyvinuje se z její náruče, když naříká a kvílí, tisknouc ho k sobě. Vymýšlí si, jak by se obránil; nebo pozoruje, ustrašen, její sešklebené rysy a sleduje slzy, které se rodí v očích a kanou po lících, a chutnají hořce, okusí-li jich.

Dlouho již matka nevzlykala a neplakala, tak dlouho, že Feďa zapomněl skoro na hořkou chut slz.

Až přišla nyní stara mama a způsobila tento velký křik, který se protiví Feďovi. Kývá na stařušku vesele, chtěl by, aby přesvědčila matku o tom, že není třeba hořekovati; leč matka nepřestává, hlasitě

pláče, objímá ho, a hruď zvedá se jí vzlykotem.

Feďovi připadá, že někdo cizí stojí na místě matčině v této chvíli.

Přisvědčuje staré mamě, chutě, vesele, nu, nechť již mamička ustane lkáti, dost! dost!

Přisvědčuje staré mamě, že chce tatíčka. Tatíčka? Řekl by hříbátko, kdyby staruška řekla hříbátko.

Matka a babička rychlými větami sdělují spolu nějaké vážné věci; Feďu však řeči ty nezajímají.

„Hanba, hanba," volá matka a opět pláče.

„Ale Olinko," mluví stara mama krotce, „netřeba se hanbiti. Jsi mladá, život tvůj dosud neskončen. Nikdo v tom zlého neuvidí, plakala jsi dosti dlouho. Svol, dušičko, dovol vlastnímu srdci, popřej mu volnosti. Netrýzni se déle — i dítěti bude lépe."

Staruška odchází, bere Feďu za ruku a v síni mu znovu šepce:

„Dostaneš nového tatíčka, Feďuško milý."

Feďovi běží hlavně o to, aby matka neplakala; stara mama slibuje s úsměvem

í to, a tak hoch je spokojen a posílá jí vzdušné polibky s pavlače na dvůr.

Na druhý den potkali v parku důstojníka. Pozdravil, i Feďa smekl čepičku, ale zároveň ucítil, jak ruka matčina zvlažněla. Držela jeho ručku, jako by o ní nevěděla. Feďa zkusil nenápadně ručku vymaniti. Nezpozorovala toho. A usmívala se na cizího důstojníka.

Feďa stanul.

Zachtělo se mu upozorniti na sebe. Nikdo si ho nevšímal. Vůz zahrčel. To probudilo matku; trhla sebou, ohlédla se a spěšně vzala hocha za ruku, vlekouc jej za sebou rychle, beze slova, aby dohonili důstojníka, jenž čekal.

Feďuška nechtě ji následoval. Nožky mu toporněly, odmítaly se zvedati a kráčeti. Vlekl je za sebou jako neživé. Škrabaly o dláždění, a matka toho neslyšela; poslouchala důstojníka, klonila hlavu a usmívala se do neurčita.

Hošík dal se vléci. Díval se na dláždění, jak divně ubíhalo pod ním, jenž nešel. I zeď domu jako by se pohybovala, utíkala nazad, zatím co on zdánlivě se nehýbal. Vytrvale hleděl k zemi, bál se pozvednouti oči k matce, neboť byl

ustrnulý a ocitnuv se v novém ovzduší, nevěděl si rady.

Trpěl. Jeho něha žárlivě se bouřila, cítil se šizen. Netroufal si však protestovati, protože úspěch zdál se býti velmi pochybný. Matčina ruka, hedvábná ruka matčina, byla náhle tvrdá jako dřevěný panák a neúprosná jako dveře, větrem přibouchnuté. Jak se to jen přihodilo? Matčina ruka nehřála!

Chvilkami se paní Olga ohlédla po dítěti. Postavila je na nožky, povytáhla punčošku, upravila čapku.

Feďa to strpěl. A zvědavě pozoroval matku, jak oči její těkají po povrchu jeho drobného tělíčka, jako by na hračku hleděly, duše opomíjely. Feďa nastavoval pohled; nu, nazři do dušičky, pokochej se, posyp jiskerkami! Ne. Matčiny zraky vyhýbaly se dětské duši.

I zavěsil se celou tíhou na ruku jej vedoucí, když opět vykročili. A nyní stalo se, čím Feďa ustrnul; matka netrpělivě škubla paží, zatřásla jím, až vyjekl.

Pak běžel způsobně a poslušně až domů. U domu potkali starou mamu, a Feďuška spatřiv ji, pustil se matky a běžel k ní dychtivě, žalobně.

Stara mama ho polaskala, ale dala se do řeči s důstojníkem a zvala ho nahoru. Všichni pak stoupali po schodech, a šavle o každý stupeň zazvonila. Feďovo srdce usedalo tím zvukem.

Nahoře měli sotva kdy svléci mu kabátek a čapku. Usadili ho do koutka pohovky a rychle snášely čajník, suchary, honily chůvu prostírat; neklidem a vzruchem naplnily zasněné pokoje domova. Po čaji, když se setmělo, matka usedla k cymbálu a hrála. Tichounce hrála; paličky běhaly po strunách, podobny velkým broukům, krovkami bzučícím; Feďa naslouchal a bylo mu, že pluje v stříbrné loďce po proudu veliké, široké řeky, jejíž voda je černá a hustá jako syrup. Zavíral oči, již usínal; v tom nenadále hudba ustala, vzlyk vyskočil z hrdla matčina jako had; v té chvíli však byla matka již u něho, a vyděšené dítě ocitlo se v její náručí.

Rozkřičel se. Nechtěl jí. Ponejprv se stalo, že zavolal po chůvě; chůva přišla a odnesla ho.

Na druhý den probudil se s malou ranou v srdéčku, ale zapomněl na vše. Milovali se s matkou ráno, škádlili a smáli

se. Radost a světlo v třaslavém záblesku svitlo na hlavu Feďuškovu.

Leč jenom svitlo. Odpoledne přišel cizí důstojník se starou mamou; opakovalo se shánění čajníku, hra na cymbále; posléze důstojník odcházel, a stara mama naváděla Feďušku:

„Rci: ruky boskávám, dušinka moja."

Hošík se zakabonil.

„Nepovíš? A co že povíš?"

Mlčel a chmuřil se.

Stara mama vzala si ho stranou a pošeptala mu:

„To je nový tatíček." A tvářila se, jako by očekávala výbuch radosti po znamenitém tajemství, které mu oznámila.

Ale Feďa zůstal lhostejný. Nezajímaly ho nové pojmy, jestliže se hroutil celý dosavadní svět jeho představ. Nedůvěřivě sledoval nejen důstojníka, ale i starou mamu a matku. Pobledl a přestal jísti. Lichotili mu, chválili sousta, ochutnávali před ním, rozplývali se rozkoší, ochutnavše, ale dal se zlákati jen jednou a pak zase odmítal jísti, vrtě hlavou, se rty pevně semknutými.

Matka stála u okna, přihlížejíc. Chvílemi usmívala se do neurčita, jako tehdy,

když ponejprv potkali důstojníka; jestliže hlasitěji promluvili nebo Feďa talíř hlučně odstrčil, zachytil se její pohled chvilku na nich a zase bez zájmu odlétl. Feďovi srdéčko kamenělo. Náhle zavřískl a shodil talíř na zemi, talíř se rozbil a krmě znečistila koberec.

Matka se vzpřímila, rychlým krokem přistoupila k nim. Feďovi bylo, že krupobití žene se v černém mraku. Všecek zkameněl. Oči na vrch hlavy, čekal. Z mraku náhle vyšlehlo, matčina paže bleskem se mihla a udeřila Feďu.

„Seberte střepy a nic mu jísti nedáte," řekla chůvě. A Feďa místo matky viděl sloup ledu.

Odešla. Ale chlapci se zdálo, že tu vůbec nebyla. Zavolal: mama! A ještě jednou: mama, tišeji. Jeho bledá líčka zbrunátněla, zadupal, zbledl a omdlel.

Pak nastal čas, kdy matka začala zpívati. Pobzukovala si jako moucha, nebo slova zpěvně pronášela, polou píseň, polou žert. Naslouchal bez dechu. Cosi květinového vanulo z matčiny bytosti, vonného a svěžího; vábila ho zase, toužil po tom, kdy ho vezme na ruku a rozehrá jiskérky v očích. Hladila ho, líbala, ale

nezastavila se u něho na lichotnou besedu. Jednoho rána ustrojila se bíle, vešla k němu do komnatky a z kytice konvalinek, kterou nesla, vytrhla snítku a hodila ji chlapci za postýlku.

„Buď hodný, Feďo!“ pravila. A hlas její zněl velitelsky.

Feďa poslechl. Choval se vzorně; neplakal, když odešla, ani k oknu nezabíhal, ani na pavlač. Povolně dal se obléci do nejsvátečnějších šatů. Konečně se matka vrátila.

Nešla sama. Důstojník přišel s ní, a stara mama v černých šatech hedvábných; přišel i strýc farář a strýc pastor. Obědvalo se společně, v jídelně roztáhli stůl; toho Feďa dosud nezažil. Oba strýcové připíjeli a mluvili o tom, že se loučí s tou, která jejich podpory již nepotřebuje. Potom usedli vedle sebe, dlouho spolu tiše hovořili, a na jejich tvářích zračilo se uspokojení nad shodou a podiv, proč tak dlouho vzájemně sebe se stranili.

Feďa byl jako na divadle. Všichni jeho nejbližší pohybovali se a mluvili obřadně, s cizím přízvukem ve hlase, který ho odstrašoval. A druh druha jako by se ostýchal. Všichni mluvili k Feďovi, chlapec

byl středem jejich křižujících se pohledů i řečí. I cítil se proklán tisícem šípů. Jemné jeho smysly trpěly jako tykadla motýlí drsným dotekem; chvěl se, podoben listu ve vichřici, a když všichni se domýšleli, že ho nejlépe zabavili, žádal si hajat.

Chůva ho uložila na lůžko. Neusnul. Ležel s očima otevřenýma, a smutek vcházel do dětského nitra těžkými kroky, jako kročeji železného obra. Bylo mu, že kamsi hluboko padá, bez opory, bez zastávky; dech se tají, prsa úzkostlivě se úží, a on padá, padá . . .

Chůva odešla; bylo ticho. Jakkoli na ně nečekal, cítil se jím přece pobídnut, aby vstal a vykonal něco, co nesmí dělati u přítomnosti dospělých. Vylezl na okno a díval se na ulici. Nízký vozík, tažený čilými koníky, ujížděl tryskem, a tryskem za ním běželo hříbátko. Cikáni šli středem ulice, hudli a zpívali, čtyři nesli rakev. Rakev se leskla stříbrnými ozdobami, houpala se jim na ramenou jako lodička na vodě. Feďa se usmál. Dva psíci pronikavě štěkali a předháněli se.

Tu se chůva vrátila, s křikem sňala Feďu s okna a naříkala, že ji chce při-

pravit o život, neboť kdyby spadl, paní by ji zabila.

„A snad už ani nezabila, dnes," dodala pro sebe, ale Feďa právě ta slova velmi dobře slyšel.

„Nechci hajat", prohlásil, „chci papkat. A doveď mě k mamičce. U ní budu papkat vše, co mi dá."

Vešli jídelnou. Jídelna od salonku oddělena je pouze těžkou záclonou. Feďa tichounce odhrnul záclonou, chtěje říci „kukuč" ! matce. Ale nikde ji neviděl. Posléze ji spatřil; líbala důstojníka! Líbala ho, jako jen Feďu líbávala, na čelo a do vlasů.

Dal se do křiku, do zlostného, vřeštivého křiku. Dupal vztekle nožkama, z očí mu sršely jiskry hněvu, aniž jediná slza vyprýštila. Chůva, očekávající laškovnou scénu, poděsila se a běžela k němu. Ale než doběhla, stála u něho matka, bledá, se rty úzkými a rovnými; vzala ho na ruku — tvrdá jako mramor byla ta ruka! — beze slova prošla síní, otevřela koupelnu a postavila tam chlapce na dlážky.

„Zlý chlapec! Za trest bude zavřen." Odešla, a zamkla dvéře.

„Zlá mama!“ chtěl křiknout Feďa, ale v hrdélku jen skříplo, veliké hlavy rostly před očima, v ústech, na uších, všude; nebylo možno hledět a nebylo možno vydechnout; hlavy tlačily, kousaly, hryzly. Feďa se rozběhl k oknu, hlavičkou o zeď narazil, aby je všechny setřásl — nepovolily; vyšplhal se na okno, uklouzl a převážil se do dvora.

Pod oknem buchlo, jako by žok shodili. Po úderu čas zatajil na vteřinu dech. Kruté ticho semklo se jako voda nad utonulcem. V hlučném bytě neslyšeli rány, neslyšeli ticha. Ale příroda neslaví dlouhých panichid. Vítr rozševelil koruny stromové, a psi v ohradě se rozštěkali.

J A V O R N Í K.

Z Jablonice šli jsme kdysi podle říčky Myjavy do obce Myjavy na uherském Slovensku, a potoulavše se „dole Váhom“, překročili jsme Bílé Bezkydy v místech, kde Javořina rozsedla se jedním bokem do Uher a druhým do Moravy.

V Myjavě našli jsme hrnčíře, po celém kraji známého, k němuž nás známí doporučili. Okolkuje a měře nás nedůvěřivě, zavedl nás do „sklepa“, kde měl zásoby překrásně omalovaného nádobí. Zprvu se zdálo, že nám neprodá ani hrnéčku, neboť nám nedovolil ani vztáhnouti ruky po některém kuse, a tvářil se majetníkem pokladu, který provází loupežníky. Ale jak jsme se podivovali a chválili, jihl, a zjasňoval líce při každém

nadšeném výkřiku — a my, Pražanky, dovedeme býti nadšeny omalovanými předměty — blýskl očima, vybafl z dýmky, a posunul svůj poloměstský klobouček do týla. Posléze byl by nám nejraději nacpal celý krám do ranců, ale vzali jsme s sebou jen, čeho i na Javořině bylo třeba: džbáneček na vodu.

Bylo po bouřce s lijáky, a chalupy z vepřovic nachylovaly se na tu stranu, kde je příval podemlel. Jejich zdi bez základů, přilepené na jílovitou půdu, se bořily, rozbředlé, žluté, jakoby každou chvíli chtěly spadnouti na hlavu obyvatel i mimojdoucích.

Za myjavskými kopanicemi začínal se již černý les. Dva staré smrky branou otvíraly cestu širokou a travnatou, stoupající vysoko a mizející v tmavé zeleni. Kam vede ta cesta? Vede do Velké, na moravskou stranu, nebo jen na hřeben hory? Nevěděli jsme. Neznámá cesta s tajemným cílem děsívá poutníka smýšlenými nebezpečenstvími, a straší číhavou hrůzou. A stranou kopanic tábořili cikáni; děti přiběhly žebrat a důkladně si nás prohlížely. Byli jsme sami, měli jsme boty a šaty a kapsy a leccos, čeho cikán dobře

může potřebovati nebo co může zpeněžiti, a co má pro něho větší cenu, než život cizího člověka. V Myjavě nám řekli: některý kopaničár vás rád převede; vždyť je za hodinu zpět! Vrátili jsme se tedy k několika domkům na svahu, a zaklepali na chalupu kopanic.

Uvedli nás do světnice: Tu byla podlaha z udupané země, čerstvě pokropená pramínkem vody v ornamentech vedeným, a umetená košťátkem ze sítí. Tu byla pec se stařečkem v jednom koutě, v druhém veliký stůl, přisunutý k lavici, běžící podle stěny; nad lavicí obrázek na obrázku, růžence, sošky, kříže. Malé okénko hned se zaplnilo zvědavými hlavami; děti vecpaly se do jizby, za nimi staří, mladí; hnedle byly tu celé kopanice.

Vyslovili jsme svou žádost. Běžela jak po bzučivém telegrafu z úst do úst. Muži se srazili v chumel, radili se, a posléze vystoupil jeden, že nás povede. A hned, co mu za to dáme. Houpal se pěkně pohodlně v bocích, rozvíval široké plátěné spodky, jakoby chtěl zřetelně projeviti: „Není mi toho třeba, mohu také zůstati, kde jsem."

Ať si sám řekne, Jano nebo Jura, zaplatíme nahoře.

Jano či Jura otočí se bystře, a jde se opět raditi se sousedy. Šuškají, chichotají se, podrbují za ušima, šermují dýmkami, píchají napjatými ukazováky do vzduchu i sobě do břichů. Konečně je po radě. Pošlou ženu, aby řekla, že tedy za převedeni chce Jura či Jano pět zlatých.

Pět zlatých byl svého času velký obnos; za pět zlatých jsi jel takový kus světa železnicí, že bys jej za měsíc neprošel, za pět zlatých jsi se oblékl, za pět zlatých žil jsi týden na vsi či ve městě, zkrátka pět zlatých nás ohromilo. Nyní jsme se radili my, mlčky, jen očima, ale věc byla jasná: chceme-li přejíti, není jiné rady. Slunce pomalu vystupovalo, bylo asi k deváté dopoledne, je třeba pospíšiti si, abychom nestoupali na Javorník v poledním žáru.

Vzkazujeme tedy Janovi, že je dobře, aby tedy šel. Na znamení, že nechceme meškati, ani neusedáme na nabízené židle, a přešlapujeme ve svém koutku, kde si nás nyní nikdo nevšímá. A vidíme: náš vůdce ze široka usedá za stůl, odkudsi kdosi přinesl velmi rychle láhev bílé kořalky, onu typickou, plochou láhev z kořalen, a nyní druh po druhu si zavdává.

Nejdříve muži, usazení za stolem, pak ženy, stojící opodál, pak hrnou se i děti a hlásí se o svůj díl; naposled dostanou líznout i zvědavci, oknem nahlédající.

Než se láhev na stůl vrátí, je arci prázdná, a na stole, v rukou mužů, objevuje se nová, zatím co prázdná kamsi mizí.

Jano pije na náš účet, na účet svého výstupu na Javořinu; je to hezké od něho, že častuje celé kopanice; vidět, že tak skvělý výdělek nenaskytuje se mu každý den, a naskytne-li se, že není sobcem a rozdělí se bratrsky se sousedy. Vždyť tady na kopanicích tvoří občané beztak jednu rodinu; je jich tu pět, deset domků, žijí na kraji lesa, daleko od města i od ostatních dědin a kopanic. Líbí se nám tato družná společnost.

Líbí se nám ještě hodinu; pak přestává se nám líbiti. Odhadujeme, že vůdce je již s dostatek posilněn, a bude-li pokračovati v posilování, že snad ani na cestu pak řádně neuvidí. Ale namítáme si útěšně, že člověk nesmí usuzovati podle sebe, milý Slovák jistě ví, co snese a čeho je mu třeba. U stolu rozvinul se čilý hovor, mluví se o Americe, slyšet anglická slova, o Javořině ani muk. Což Javorník, takový

kopec, takový vršíček! Nestojí věru za to, aby se o něm mluvilo v kopaničářské besedě! Láhev za lahví se střídá, vůdce, jsa hrdinou dne, přihýbá si z hluboka, ze všech nejdůkladněji; má také hlavní slovo: křičí, buší pěstí do stolu, po nás se ani neohlédne.

Slunce zatím stoupá nad Javořinu, zapaluje zlaté špičky kvetoucích sosen, polévá horkou lázní paseky a mýtiny, opírá se žhavě do příkrých cest.

Neodvažujeme se rušití rozjařeného vůdce v zábavě, aby snad si nerozmyslil a neodepřel nám svého průvodu. Ale troufáme si jemně mu naznačiti, že je čas, a vycházíme z jizby, ťukajíce holemi do prahu.

Je to však holá marnost; jsme tu čímsi zcela vedlejším; nikdo nás nedbá, ale na slávu našeho převodu přes Javorník pije se jako o závod.

Pět zlatých byl druhdy velký obnos: hodně kořalky bylo za pět zlatých, ale přišla chvíle, kdy nám připadalo, že pětka je již propita. Teď snad konečně již půjdeme . . .

Ne, nešli jsme. Poobědvali jsme z ranců, napili se z myjavského džbánečku pramenité vody (děti nám pověděly o stu-

dánce), dali jsme konečně zase rance na záda a čekali. Slunce stálo nad horou jako zlatá koruna; chvilku ještě, a poputuje za Javorník!

Sebrali jsme odvahu: vejděme a pobídněme vůdce důrazně! Pohrozíme mu, nevyjde-li hned, že se vydáme sami!

Šum jako v úle uvítal nás na prahu. Mračno much se zvedlo se stolu, politého kořalkou. Náš vyvolený vůdce spal, hlasitě chrápaje, ostatní podřimovali nebo seděli s očima tupě vytřeštěnýma. Ptali jsme se žen, co dělat. Radily: čekat do druhého dne, až Jura či Jano se vyspí, nebo vzíti si vůdcem cikána.

Poděkovali jsme za radu a vydali se sami do hory.

Tři hodiny bloudili jsme po hřebeně, v lesích bukových, ve smrčinách, v doubravách: na stráních, zarostlých hustě malením, obcházejíce chaty drvoštěpů, dokořán otevřené, sbírajíce zralé jahody do myjavského džbánečku a divíce se, že jsme v této kouzelně krásné hoře nepotkali dvanáct měsíčků jako Maruška a Holena v pohádce. Za tři hodiny bloudění viděli jsme dvě živé bytosti, dva pasáky krav a skotu: jeden byl němý, druhý blbý.

Konečně sešli jsme správnou cestou na Moravu a našli silnici do Velké. V dědině Javorníku kráčely ženy z kostela. Měly bílá roucha, čistá a splývavá, vypadaly jako ženy z Evangelia. A navečer, když jsme našli nocleh u žida, zpívali nám šuhaji pod okny:

> Javorník, Javorník,
> pod Javorník chodník,
> až sa mi, milá, vdáš,
> kam já budem chodit?

A tak jsem vzpomněla na javornického kopaničáře s uherské strany právě ve chvíli, když jsem za války četla dodatek prohlášení Českého Svazu o Slovácích. Myslila jsem dlouho na rozdíl mezi ním a ženami se strany moravské. Jak mne tehdy zabolelo, že Javořína je tak nepropustná a že vede tudy z Uher do Moravy tak málo cest, a které vedou, že jsou tak prázdné a opuštěné . . .

STAŘEČEK V ŽILINĚ.

Přistěhovali se z dědiny do města, stařeček s vnučkou, třicetiletou krejčířkou Pavlínou.

Stařeček býval v mladých letech hospodářem, ale měl nepokojnou krev, ujel do Ameriky. Doma zatím žena zemřela, majetek i děti rozebrali si příbuzní. Potom stařeček uchytil se ve veřejné službě, zkusiv své štěstí tu i tam; železná dráha zvábila jej, vystřídal všechny odbory zaměstnání, které poskytovala, byl pošinovačem i průvodčím, až posléze vlastním důvtipem dopracoval se hodnosti nějaké a v té byl i pensionován. Děti zatím dorostly, synové se oženili, dcery provdaly; chovali se však velmi cize k němu, byl jim nejen lhostejný, ale někteří ho i nenáviděli, neboť stává se, že znenávidíme si toho, od

koho jsme, třeba bezdůvodně, mnoho očekávali a ničeho se nedočkali. Říkali o něm, že je sobík, jen sobě přeje, a tak šel na stará kolena k cizím lidem. Přece však vybral si dědinu, kde bydlel jeho nejstarší syn a provozoval řemeslo kovářské.

Trávil tam dlouhé, prázdné dny, chodě po polích a lesích; na polích sbíral květinky a v lesích šišky; šiškami topil, květinky dával do sklenek, hrnéčků a džbánků, nebo je cestou rozdával dětem. Děti ho milovaly a čekávaly naň; zpíval jim písničky, říkadel uměl velmi mnoho; když ho rozhněvaly, láteříval po maďarsku. Kdysi objevila se mezi dětmi i holčička, kterou ostatní strkali a šťouchali, pobízejíce ji, aby přece k němu šla, je-li to její stařeček. Stála jako do země zarytá, tvářičky jí hořely, a jen tak po očku dívala se na pěkného stařečka, bělovlasého s kulatou, milou bradou, zahnutým nosem a hrubým strniskem na bradě a lících. Konečně vzhlédla k němu, spatřila jasně modré oči, bělavě zářící, a nenadále se rozběhla, chopila ho za ruku, volajíc:

„Stařečku milúčký, to som já, Pavluša."

Stařeček se rozplakal; děti zvědavě patřily, jak mu slzy padají do strniska na

bradě, a tam se tříští, hladil Pavlušku po vláskách, vinul ji k sobě, líbal ji a hned ji vzal s sebou na procházku do lesa. Od těch dob děd a vnučka byli nerozlučnými přáteli, třebaže ostatní rodina starce dále neznala. A když Pavluša dospěla, provdala se, vzala stařečka k sobě, aby děti choval. Ale děti všechny jí umíraly, sotva spatřily světlo světa. Pavluša byla by cítila se nešťastna, kdyby nebyla měla stařečka.

Chodil stále stejně svěží, s hojnými bílými vlasy, s milou bradou kulatou, s modrýma očima, nosil jí kvítka, zpíval písničky a dětinštěl. Miloval nyní všechny děti, zvláště dívenky asi takové, jako byla Pavluša, když se s ním setkala po prvé. Nerozlišoval již příbuzných a cizích, stáří ho vybavilo jakousi všelidskou láskou a dokonce láskou k všemu tvorstvu. Kochal se housaty a kozlátky se stejnou rozkoší jako dětmi, oslovoval je stejně něžnými jmeny a poděloval je stejnými kvítečky. Žili si s Pavlušou v dokonalé shodě; Pavluša spravovala nyní jeho pensičku, neboť žil již andělsky nevědomým životem, nestaraje se o věci pozemské. Jedl, myl se, kladl boty v zimě v letě na pec, „aby

se ohřály", vycházel a přicházel pravidelně, s hodinovou přesností, podle starého zvyku, ale nemyslil již na to, co dělá, sotva rozlišuje všední den od neděle.

Ráno odzpíval všechny své písně od „Kysúce, zelené vodičky" až k maďarské písni jakési, oblíbené v letech šedesátých, a nepřestal pěti svým starobně tenkým hláskem, dokud nedostal snídani; poté šel na procházku do polí, vrátil se v pravé poledne, zatančil odzemek, čardáš nebo valčík, podle počasí; byl to ovšem odzemek, čardáš i valčík pouze náznakový pro diváka, ale stařeček jistě do něho vkládal všechen svůj chladnoucí temperament. Našel-li dveře zavřené, stál před nimi mlčky tak dlouho, dokud někdo nepřišel, a byť i čekal dvě hodiny, slůvkem nezareptal. Odpoledne bral si na cestu tři kostky cukru (byltť labužníkem) a šest krejcarů na pivo. Když podražilo, nechtěl platiti víc a Pavlína za jeho zády hostinskému dopl ácela. Rád si také kupoval bílé housky u pekaře; tam byla jeho každodenní zastávka ráno. Na dědině housek nikdo nepekl, ale donášel je sem z města řezník; hospodyně je kupovaly v neděli na vaření svátečního oběda.

Pavlínin muž byl tichý člověk; s dědečkem nikdy zlého slova nezkřížil; a jakýpak hněv nebo hádka s devadesátníkem! Ostatně výdělky byly špatné a leckdy skrovná stařečkova pense zatlačila v domácnosti. Bylo někdy ovšem se starcem různých vydání dost a dost, třebaže jinak jedl jako ptáček; každou zimu stonal na zápal plic, každou zimu již již ho pochovali, ale on zase vstal, zase zpíval, zase tančil odzemek, čardáš i valčík, podle toho, svítilo-li slunce, vál vítr nebo mokřila mlha.

A tak se dočkal stařeček světové války.

Pavlínin muž šel do vojny takměř s prvními.

Dědoušek ho pohřešil.

„Kde je hospodář?" ptal se.

„Šel na vojnu."

„A což je vojna? Kde pak?"

„Po celém světě, stařečku."

Nevěřil tomu, nebo toho nepochopil; zasmál se vesele a jal se zpívati vojenské písničky české, slovenské; také na americkou hymnu si vzpomněl.

„Svít lent of liberty," prozpěvoval si do pochodu, a odešel rozzářen na procházku.

Zatím Pavlínin muž byl raněn u Ruské

Rávy, a do dědiny přišla zpráva, že leží v nemocnici v Žilině.

Pavlína ihned jela za ním; byl raněn do nohou; strojní puška jako by byla podťala mu obě nohy hustou prškou střel. Ale byl dobré mysli, rány ho nebolely; muž tak zdravý a silný měl nejlepší naději, že bude vyhojen.

Uspokojena vrátila se krejčířka na dědinu; bylo třeba pracovati, aby se nemocnému přilepšilo. Ale uzdravení se vleklo. Dojížděla do města, doma neměla stání; sotva však pobyla u muže, již neklid ji jímal pro dědečka. Spěchala na dědinu, a vše se opakovalo.

Lékaři doufali, že nohy zachrání, ale rány hnisaly a nezavíraly se. Pobyla u muže, zoufalá z jeho utrpení, pak se vracela k stařečkovi, jenž také strádal v její nepřítomnosti, nemaje ošetření a pravidelného života. Stával za dveřmi, zmoklý, zimou se třesa, vyhladovělý, pláče dětinské a vzdorovité slzy. Když ho tak nacházela, srdce jí bolelo. Ošetřila stařečka, a hned zase začala mysliti na muže. Tak žila, štvána jsouc dvěma povinnostmi, dvojím svědomím, a div že sama neulehla, tak ji hoře unavovalo.

Konečně jednoho dne naložila skrovný majetek na vůz, stařečka ukryla do peřin, a odstěhovala se do Žiliny.

Ale za týden poté byl muž operován, jsa zesláblý, operace nevydržel a zemřel beznohý.

Stařeček ničeho nechápal; byl pouze nespokojen, že vnučka pláče. Ptal se:

„Proč pláčeš, Pavluša?"

„Zemřel mi muž."

„A proč zemřel?"

„Na vojně ho ranili."

„A což je vojna ještě?" horlil stařeček. „Tak dlouho? Za mých dob nikdy tak dlouho netrvala."

Zazpíval jí několik písniček o zhynulém šohajíkovi, a ovšem, že zapomněl ihned na všecko.

Pavlína usadila se v Žilině jako krejčířka, a žili skromničce se stařečkem skoro na konci města.

Stařeček jako by ani nepostřehl změny. Hned si našel procházky do okolí, i na starý zámek zašel, mezi dvěma řekami; hned se všude vyznal, zvláště Váh si oblíbil, a chodíval se dívat na proudící vodu; hned se přátelil s městskými dětmi.

Ale již za čtrnáct dní přivedl dědouška

strážník, protože trhal kvítka v cizích zahradách.

Potom se stalo, že stařečkovi kdosi zakrvácel kamenem čelo. Zlí chlapci ho kamenovali za jeho písničky.

Také ho jednou zachránili ruští zajatci před automobilem, jemuž šel stařeček důvěřivě vstříc, tleskaje radostí rukama nad nenadálým vozem bez koní.

Lidé městští neměli ho zkrátka tak rádi, jako lidé na dědině. Neměli ho rádi, protože ho neznali; milujeme jen to, co známe. Ale stařeček toho nedbal, a zamračeným obličejům odpovídal bleděmodrým úsměvem dětinských očí. Byl by býval spokojeně žil i uprostřed nevlídných lidí, ale zlé okolnosti konečně začaly doléhati i na nedobytnou tvrz jeho radostné prostoty.

Začalo se to u pekaře.

Neprodali mu housky.

Žaloval vnučce; tenkým hláskem žalostně vypravoval o příhodě, až posléze končil tím, že posílal Pavlušu, aby mu koupila housku.

„Pekaři nepekou housek", odpověděla Pavluša.

„A což pak pomřeli?"

„Nepomřeli, ale nemají mouky."
„Nemají mouky!" zamračil se dědoušek. „A copak roste na polích? Neviděl jsem podle Váhu žita dost i pšenice?"
A pohlédl velmi smutně na Pavlušu, neboť se domníval, že ho šidí.
Chodil však dále na procházky, a hledal po Žilině kde jakého pekaře, na náměstí, v podsíních, v hlučné ulici nádražní; marně: housek nebylo. Podezíral tedy celý svět z nevůle, a nebyl dalek pomyšlení, že Pavluša navedla všechny pekaře, aby před ním housky schovali.
Ale tím se trápení neskončilo. Za čas se přihodilo, že hostinský, kde dědoušek se stavíval na pivo, mu nenalil.
„Nemáme piva", pokrčil rameny.
„A proč ne?"
„Nevaří se."
„Což pak pivovary vyhořely?"
Šel domů a stěžoval si Pavlušce.
„Je vojna, stařečku, všeho je málo."
„Což je stále ještě vojna?" nedůvěřivě zeptal se dědoušek. „Jakživa tak dlouho vojna nebyla, to nemůže býti pravda. Jak jsem stár, tak dlouhé vojny nepamatuji."
A ten den nezpíval, ani netančil.
Nejhorší rána však na dědouška teprve

čekala. Kouřiti bylo jeho vášní; kouřil málo, ale denně. Stalo se, že v tabákovém sáčku dostal se na dno. Když se to přihodilo jindy, byla snadná pomoc; dědoušek dostal čtyři krejcary a šel do trafiky pro tabák, doma jej krájel a sušil buď na kamnech, nebo jej prokládal syrovými brambory, podle toho, jak uznal za vhodné. Třeba podotknouti, že balíček tabáku vydržel dědouškovi několik měsíců.

I šel stařeček do trafiky v Žilině, byla pod loubím, právě vedle cukráře, tam, kde stávají ráno o trhu roby s košatinkami a ranci a zpěvavě nabízejí plodiny svých polí, zahrádek a vinohradů. Ale u trafiky stál zástup lidí, vedle lidí strážník, stařečka nepustili dovnitř, a ještě byli hrubí. Strážník postavil ho do zadu; tam stál a čekal, čekal dlouho, a když nejvíc se načekal, nedali mu nic a poslali ho domů.

„Aj, což ani tabáku není, Pavluška?“ přísně ptal se vnučky.

„Asi není, dědoušku, jestliže vám neprodali.“

„Lež! Lež! Viděl jsem lidi kouřiti!“

Tentokrát se stařeček rozhněval. Netančil ani nezpíval, ale pronášel sípavým hlasem

hrozné maďarské nadávky, chrlil je ze sebe jako ošklivý vodopád, ťukal při tom do podlahy hůlčičkou, a když ze sebe vychrlil všecko, co věděl, usedl na židli, zády k Pavlušce, čelem ke stěně, a nemluvil.

Za tři dny dostal horečku a onemocněl zánětem plic.

Pavluša teď krejčířuje pro trafikantku, aby jí schovala tabák, pro hospodskou, aby pokradmu stařečkovi načepovala, pro pekaře, aby jí tajně upekl housku pro nemocného dědečka. Zároveň pak ošetřuje ho jako oko v hlavě; teskně vzhlíží od šití na jeho bělounkou hlavu, na suchou pleť, již horečka zruměnila, na bledě modré oči, nevinné jako oči nemluvňat; cítí, že v něm miluje dítě, chotě i děda, miluje ho za všecky a jako všecky, ale tuze se bojí, že ani její velká láska a oddanost nepřipoutá rozhněvanou duši k této bídné zemi.

Čekanková modř očí stařečkových již obráží blankyt nebes a prozrazuje klid serafů.

KRIVÁŇ.

V ústavě, kam kdysi na rok mne poslali „na němčinu“, sešlo se děvčat půldruhého sta; téměř každá byla z jiné obce, z jiné školy; každá uměla spoustu neznámých písniček. Bylo dovoleno zpívati je za odpočinku v zahradě. Tak jsem slyšela po prvé píseň o Gorensku a o Kriváni.

Písně o neznámých krajích podivně dotýkají se dětského srdce. Sestupují do něho nejen jako poznání skutečnosti, jasně, určitě, slavnostně, ale spíše jako první dotek perutného snu. Zneklidňují, odvádějí z všedního prostředí, dávají tušiti jsoucnost nějakých světů na divy krásných, lišících se od světa hmotného, a v mladé dětské obraznosti podivuhodně se splétajících s budoucími dny.

Píseň o Kriváni toužila a slibovala. Ihned jsem si představila Kriváň; nevím již přesně jak, ale v srdci dodnes zbyl mi ten obraz osamotnělého vrchu, vysokého do oblak, nad nímž svítí jakési zcela zvláštní slunce kriváňské, a zalévá blahým jasem zelené pastviny a louky samý květ, které koldokola lemují horu.

Cítím ještě dnes ohlasy toho nadšení, s nímž jsem píseň zpívávala, pochodem s družkami vykračujíc po chodníčku ústavní zahrady. Již tenkrát svatě jsem si umínila, Kriváň že spatřím, děj se co děj.

A léta plynula, budoucnost se uskutečňovala, viděla jsem Alpy, Řím, Saharu; touha po Kriváni kdesi spala. Jiné věci připadaly mi důležitější, jiné sny více mne vábily. Konečně přišlo léto, kdy přede mnou opět kdosi pronesl slovo: Kriváň. Ihned píseň zazněla mi v duši, a vzpomínka přihnala se tak prudce a živě, že se rozvoněla i ústavní zahradou, jejími narcisy, chvojkami a liliemi. V mysli vykreslil se obraz kopce, osaměle vyrůstajícího z roviny, ale nikoli s pastvisky u pat, ale obklopený davem slovenských lidí, neurčitě spojen s Tatrami.

Vše, jako v dětství, jevilo se nejasně;

přesná a palčivá byla pouze touha, touha stejně prudká a horoucí, jako v dětství. Dnes cítila jsem, že se k ní druží cosi jako nutkání zanedbané povinnosti, jako výčitky svědomí za nesplněný slib, a zároveň jistota, že tam najde vyprahlá duše osvěžení a radost.

Tato jistota mne tak zaujala a pobídla, že za tři dny seděla jsem již ve vlaku. Jedu půl dne, opouštím hranice české, jedu noc a půl dne, opouštím hranice moravské, jedu opět den, a stále provází mne naše řeč. Jsem stále doma, třebaže tu zevnějšek stanic, měst, úřadů rozhodně snaží se přesvědčiti o opaku. A čím dále jedu, tím více jakobych náruč rozvírala tak, abych stačila obejmouti celou tu dosud mi neznámou zemi, velikou a širou, která jest celá, v kráse své a velikosti — má vlast. Neskonalý údiv šumným vínem stoupá mi do hlavy, a radost až dětinsky burácí v srdci; chce se mi tančiti, jásati, objímati zemi tu, jako Kolumbovým plavčíkům líbati objevenou půdu. Přejíždím řeky, míjím staré hrady, hory, skály, města s husitskými kostely, dřevěné dědiny, a stále jsem doma. Hle, jak daleko! Hle, jak široko! A blažeností srdce rozplývá se, nadšením skáče, jako druhdy

v dětství, když jsem s družkami zpívala píseň o Kriváni, a chvěla se tuchou věcí neznámých a budoucích.

Vyhlížím z okénka, stále v jednu stranu. Rozkošně zelené údoly ztrácejí se v horách; černé dříví vesnických stavení mihne se, nebo bystřina průsvitná jako vzduch: Stoupáme. Obzor je zastaven nízkými pahorky, kučeravými jako hlavy beránčí. Nenadále kdosi mi praví:

„Viděla jste již Tatry?“

Vyskočím bleskem; kde? kde?

Přistoupím k druhému okénku: tu stojí. Strmí dlouhou, převysokou hradbou, řada obrů, kteří si podali ruce, sdružili se, a chrání zemi jim svěřenou. Vystupují z roviny nenadále a hrozivě, jako by právě byli vyvstali z hlubin zemských, přispěchali na čísi výkřik o pomoc, a stanuli přemítajíce. Bílé hlavy jejich radí se s plynoucími oblaky, které všude byly a všecko viděly. Obr vedle obra, pevně rozkročeni, k výpadu schystáni, tu stojí.

První je Kriváň.

Jestliže jsme po něčem příliš dlouho toužili, marně vzdychali, srdce přepínali, tedy konečné vyplnění našich snů mívá v sobě více méně zklamání. Buď že pře-

trhla se struna v srdci, která neustále zněla tím vysokým tonem vroucí touhy, buď byly naše sny příliš skvělé, buď vlastní nitro zprahlo v žáru let a nemá již kyprosti mladistvého nadšení; ale stává se, že, jakkoliv zní to paradoxně, splněním touhy připadáme si někdy chudší. Dosáhli jsme, čeho jsme chtěli, jsme bohatší, a přece jsme zchudli. Sen, který nás živil, jest zničen, skutečnost jest nám ničím; jakási poušť, prázdné místo zeje nám z nitra.

Takové to nebylo s Kriváněm. Jinak to bylo.

Nenašla jsem ovšem Kriváň dětských snů. Také jsem ho však nepozbyla. Žije ve mně dále, pohádkovou, osamělou horou, horou slunce a pastvin.

Kriváň pak, který jest prvním z obrů, přijíždíme-li od Liptovského Svatého Mikuláše, zjevil se mi docela jinak.

Objeli jsme jej s boku. První padl do očí jeho nakřivený vršek. Sedí mu na hlavě frygická čapka, nebo uhnul před čímsi shora, nebo mu blesk srazil pyšný hrot? Holé jeho stráně šedě se blyští. V jeho hlubokých a nedotknutých lesích žijí medvědi; na žulových skalách jeho

kamzíci jsou doma, a vysoko hnízdí orlové na nepřístupném vrcholu, na který před necelými deseti lety po prvé vstoupil člověk. V tajemných skalách Kriváň skrývá zlato; člověku je však nevydá; zlaté doly bylo třeba zavříti, nevynášely. Spíše ještě zlato bral; zbojníci prý do skrytých jeskyní zanášeli naloupené dukáty. Hořec kvete mu na zeleném lemu pláště; křišťál ledovcový zdobí mu téměř skoro celý rok; nepodobá-liž se králi vznešeností svou? Zrcadlem jest mu nepohnutá hladina stříbrného plesa; hledí v ni celý rok a proto je tak pyšný.

Ale to je vlastně domácká důvěrnost obrova. Z dáli neprojevuje člověku toho všeho; vidíš jen mohutné obrysy, a sedě na verandě štrbského nádraží, hleděl bys na ně, až by ses uhleděl.

Slunce-li zajde stranou, zploští se plastika předhoří; vidíš pak jen černou stěnu a velkolepé její obrysy na jasném nebi. A co vidíš? Kriváň je hlava ležícího muže; vysoké čelo vstává s chmurné země, pod čelem linka brv, a ušlechtilý zahnutý nos — vrcholek hory —, dále semknutá ústa a brada, hruď, zkřížené ruce . . .

Kdo je ten ležící muž, kdo je Kriváň?

Známy jsou ty obrysy; ten krásný profil má tatranský Valach i obyvatel nitranský, má Dětvan, má horjan i doljan, má Kollár i Ludevít Štúr, má Janošík i odrodilec Turza.

Kdo je Kriváň? Kriváň je ležící Slovák.

Ležící s očima zavřenýma. Šlape se po něm. Kope se do něho. Kdyby nebyl tak veliký, už by ho byli pochovali.

Leží s očima zavřenýma, ale nezemřel. Na jeho čele hnízdí orlové.

Neříkám, že je tam veselo. Veliké a vznešené věci nebudí veselí, ale bázeň a úctu. Přece však není po nich v srdci smutno, jen slavnostně a svatě jest.

Ženička zpod Kriváňa přišla do Liptova. Za městem na poli kopala dívčice a zpívala si. Ženička šla po mezi, chvilkami stanula, jako by chtěla cosi říci, ale zpěv neustával, šla tedy dále. Její kroj byl tichý, nepříliš barevný; tam na horách rodí se dobré hospodyně a špatné frajerky. Posléze došla k pěvkyni. Pohlédly na sebe, a dívka zmlkla.

„Vy tady dole ještě zpíváte? To my pod Kriváňom už dávno nezpíváme."

A šla tiše dále.

Tak jako oné dívčici, kterou opustila, bylo i mně. Nebylo mi veselo, nebylo mi smutno; byla jsem plna velikého, svatého, tichého údivu i lásky.

To byl můj skutečný Kriváň.

ORAVSKÝ ZÁMOK.

Usínáme s Bomkou u Styků v jídelně. Tak se to přihodilo: Zítra je ve Vyšním Kubíně jarmok, o jarmoce lidu všude hejna, byť i válka byla, a pohostinný dům Styků ani nestačí příbuzným a známým.

Tu přišla Bomka z Turčanského Martina, tu přibyla rodina tětušky Ludmily, na večer dojel ten onen, a všichni našli domov u Styků. Nám ustlali v jídelně. Bomce na divaně, a mně na skládací železné postýlce, kterou student Pietor přinesl na zádech ze sousedství.

Venku podzimní vítr houpe haluzemi jabloně, až tvrdá jablíčka ťukají do oken. Také drobounký déšť šelestí o skla; otevřenou vyhlídkou vplývá do teplé světnice ostrá a sirá vůně, jakou dýchají za-

hrádky po prvních nočních mrazících. Milo je v jídelně; lampa ztlumeně svítí, se stěn hledí otcové a dědové rodu, hrdých a nezlomných výrazů. Lahodné ovzduší mě obklopuje; je mi jako poutníku, jenž neočekávaně našel bratra. Tak je tu, u Styků.

A potom Bomka! Jest mi představiti Bomku, neboť Bomka půjde se mnou na oravský zámok. Možná, že prokážeme milost i Pietorovi, aby dělal společníka, ale Bomka je tu hlavní osoba. Je to dívčina jako malina; pro slovo do Pešti neutíká, a smutná není ani o půlnoci: Obličejík má hebký a jemný, hedvábnou pleť městské slečny, vlásky i šaty po nejnovější výbojné módě, oči tančí neustále v jiskřivém neklidu, ale nesuďte jí, dokud jí ruky nepodáte. Teprve, až stisknuvše malou ručku její, poznáte, jak je prací ztvrdlá a zmozolená, s jakou silou dovede vám opětovat váš stisk, pak učiníte si o ní správný úsudek. To bude jednou hospodyně! Sláva bohu, že naše, slovenská.

Ležíme již a hledíme na strop. Bomka by ráda shasla, nerada by bosou nožkou stoupla na podlahu; posléze usuzuje, že tětuška jistě dojde popřáti nám dobré noci, a shasne pak sama.

„A my zatím," povídá Bomka, „dáme si na stropě do každého kouta jednoho kavalíra, vmyslíme si je tam chytro, chytro! a ráno — kam první bezděčný pohled zabloudí, v ten směr hned kavalír z nejbližšího kouta přispěchá a bude muž nám souzený."

Jsem poněkud na rozpacích, pokud se týče oněch kavalírů, a proto Bomka šlechetně vybírá mi čtyry ze své zásoby, staví je do čtyř koutů na noc; v tom přichází tětuška, poptá se po našem blahobytu, foukne do lampy — a spat.

Znám se s Bomkou teprve dva dny, a ráda bych se jí zeptala, jaké je vlastně křestní jméno její. Chci se dívčiny otázat, ale slyším již pravidelný oddech spánku; usnula, jen dolehla.

Ale což! Bomka jí docela dobře sluší, jakož jí všecko sluší, neboť její křepké mládí zkrášlí vše, čeho se dotkne. Říkejme jí tedy Bomka.

Na oravský zámok jedeme vlakem po poledni. Otvírá se před námi zelené údolí, utěšené a oblé jako kolébka, s plytkou řekou uprostřed. Na jejím dně průzračnou vodou viděti jest oblázky, s nimiž si pohrává, jsouc v dobrém rozmaru, viděti

jest však také valouny, které na jaře, zdivočelá, valí s podtatranských strání. Ale teď je klidná a laškovná, nese v houpavé náruči lehýnké pltě, stříká na olše, které se postavily se zelenými vlečkami příliš blízko k vodě, houpe pomněnkami a čepeli trav na březích, plosko sbíhajících ke dnu, ukrádá sena s lučin, jež obtáčí.

Sledujme rozkošnický její běh, i když jsme vystoupili z vlaku, a zahleděni do země, staneme za chvilku před mostem; tu vzhlédneme, a výkřik úžasu, jenž unikne každému, kdo ponejprv tu stane, rozveseluje Bomku, která čekala a těšila se na toto překvapení. A jako by hrad její byl, tak je pyšná.

Nad zákrutem řeky Oravy z rovinaté planinky náhle vystrmí skála, posupná a rozkročená, homole zarostlá a zastavěná, s vrcholkem sraženým, ukončená střechou starého hradu. Kulaté i hranaté věže a štíty se ježí z hromady budov, lepí se na skálu, zakrývají se zelení, sestupují po bocích téměř až do údolí. Tam otvírají záludný tunel, jediný přístup do hradu. Tunel je první branou, tou i my vstupujeme, luštíce potlučený latinský nápis nad vchodem.

Tři století nanosila kamení na tuto

hrdou skálu, více než sto metrů vysokou, která se objevila nečekaným a sveřepým hostem v líbezném údolí Oravy. Nejvýše, na samé špici, usídlili se středověcí rytíři; postavili pravé orlí hnízdo na nepatrné prostoře, kde skála prostupovala základy, a základy vnikaly do skály. Z vysoké a hladké věže, z obytného stavení, úzkého a chladného jako žalář, viděti zřejmě, že lidé třináctého věku nežili družně; zde jeden osamělý obrnil se zdmi, pevnými a širokými jako rozepjaté paže dospělého muže, před kýmkoli, kdo by chtěl ho navštíviti; nemiloval společnosti více než lev.

Byl hrdý a tvrdý jako každý, kdo přemáhá přírodu. Shlížel s vysoka zelenýma očima na lidi a lesy, na řeku i okolní chalupy; nedíval se okny, ale střílnami. Tenkráte byla cesta do hradu nejobtížnější.

Ale patnácté století nalepilo si pod toto orlí hnízdo budovy, plné výpravných komnat, opatřilo je lomenými oblouky, kamennými portály, vysokými okny se sedátky ve výklencích. Tam sedaly hradní dámy, libující si v sametu a zlatě, a snily, vyšívajíce něžné gobeliny. Jejich obraznost, vznícená občasnou podívanou na turnaje a klání, toulala se za průvodem velmože,

jenž v neustálých hodech a slavnostech pobyl na hradě hostem; mimoděk vetkávaly do vlny i příze své sny o přepychu, hedvábí a perlách, o lásce a panování.

Století šestnácté usídlilo se nejníže. Panstvo opustilo samotu ve mracích, otevřelo dům slunci, vzduchu, větrům. Četné pavlány, terasy a parkány učinily tuto snůšku barevného kamení podobnou schodům do oblak. Konečně i kaple, otevřená nejen hostům, ale i lidu obecnému, ukazuje změnu v povaze lidského pokolení, jak rostla den za dnem a rok za rokem.

Kolik se zde vystřídalo za tu dobu rodin, skládajících se z hrdin, násilníků, sketů i lidí šlechetných! Slováci, Poláci, Čechové střídají se v jeho držení. Je dobýván, pálen, bořen, znovu vystavován, okrašlován, přechází z rodu na rod, je majetkem hlav korunovaných i českých bratříků, jichž hejtman je Petr Komorovský. A tak přechází z ruky do ruky, až se jeho majiteli stanou Thurzové, slavní Thurzové.

Ale tu jest mi opakovati, co řekla Bomka. Pro Bomku toho všeho nebylo, oněch dlouhých věků, prudkých útoků, žhářství a násilí, touhy po moci, Bomka

prohlásila, že Orava není a nebyla symbolem a sídlem moci, ale že Orava je hrad lásky.

„Tu bydliti," usoudila, „mohou jen zamilovaní. Chtěla bych tu bydliti. Až se zamiluji, nastěhuji se s kavalírem svým do nejvyšší světničky, kam vidí jen milý Pánbůh a ptactvo nebeské. Odtud vyhlédneme-li, do propasti nahlédneme. Tak je to správné. Dva, kteří sobě se zaslíbili, mají hledět jen na sebe a do sebe a každé nahlédnutí jinam, ať je peklem zakázáno."

Bratránek Pietor poslouchal mlčky, vycituje, že Bomka vlastně s ním polemisuje, neboť co on vyprávěl o hradu, bylo docela jiné, jak jsme slyšeli.

Usmál se nepatrně a žehl Bomku:

„Peklo by bylo plné žen."

„Nelze," odsekla Bomka. „Nudily by se příliš bez mužské společnosti, a z nudy staly by se tak ctnostnými, že milý Pánbůh by neodolal a povolal by je zas na nebesa. Vy, pane Pietor, který toho tolik víte nepěkného a učeného o naší krásné Oravěnce, povězte nám přece, jak byl založen slavný rod Thurzů?"

„Založen a rozložen tak," odpovídal

Pietor, „že já jsem také Thurza. V každé dědině je Thurza."

„Neuklouznete mi, šohajíčku. Vím to lépe než vy. A kdyby průvodce po hradě nebyl němý, pověděl by vám o kousku nitranského biskupa Františka Thurzy, který se zamiloval do sličné hradní slečny. Tehdy byl pán hradu zadlužen, hej, a cože? Devět tisíc dukátů potřeboval. A František Thurza složil pěkně biskupství, z peněz biskupských všechny dluhy poplatil, víru zahodil, mitru zahodil, evangelíkem se stal pro lásku k Barboře a s ní pak deset let žil sám a sám na hradě. Tak se milovali, že ani dětí neměli. Teprve druhá žena dala Thurzovi potomky."

„Ó Bomko!" pravil táhlý pohled Pietorův, zakončený pokrčením ramen.

„A tito potomci", nezmatena horlila Bomka pro svou věc, „jací byli? Jak se vyznamenali v milování? Pravím, hrad lásky je Orava, hej . . . Pojďme, Pietor, pojďme do archivu. Tisíce tam najdeme důkazů pro to, co pravím, Co dělal pan Jiří Thurza, syn zamilovaného biskupa? Ten Jiří Thurza, kterého spatříme namalovaného v komnatce vedle kaple, jak leží

v rakvi s veškerou nádherou palatina, vedle půvabné a ušlechtilé choti své, paní Alžběty Czoborové? Ten slavný Jiří Thurza takovou láskou planul k Alžbětě, že byv přinucen odejeti z domova, do boje proti Turkům, nedal minouti jedinému dni, aby neposlal své choti psaníčko plné lásky, toužení a oddanosti, psaníčko plné polibků a něžných slov."

„A jak to bylo možná bez polní pošty? V šestnáctém století, kdy papír byl tak vzácný?" divil se Pietor.

„Ale to není vše, synek moj," pokračovala Bomka zaníceně, „v archivu ukáži vám sta a sta dopisů, celé haldy, kterými věrná a hodná žena odpovídala vzdálenému miláčkovi. Co jsou proti těmto žlutým pergamenům naše lístky růžové? Efemérky vedle věčnosti. Pravím, není lásky v dnešním zlém světě, pouze na Oravě kvetla kdysi zlatým květem, na svém hradě."

„Pojďme, chytro pojďme do kaple!" místo odpovědi pobízel Pietor, z kaple vedl nás ihned do komůrky s obrazy.

Tu na podélném plátně vymalována ležela paní Alžběta: tvrdý čepec objímá

žlutou tvář; veliká víčka vypouklá zavírají oči, dva podbradky tísní se nad krajkami okruží, ručky směšně malounké tenkými prsty zatínají se do zlatohávu, pod jehož tuhými záhyby nelze tušiti obrysův těla, a drobounké nožky obuty jsou drahými kameny.

„Hu, hu!" povídá Pietor, „hleďme na Alžbětu! Tak ošklivá žena byla snad věrná, a měla dosti času na psaní dopisů."

„A prosím, líbí se vám tento Turkobijce?" neztrácí ducha Bomka, obracejíc se ke mně. „Šavli měl, pravda, pěknou, diamanty vykládanou, jak je tu namalována, ale mu ji ukradli a z hrobu vybrali a s ní všechnu pěknost. Ostatek, což! nestavím na mužích svých teorií o lásce. Poslyšte dále, co se stalo: Thurza měl sedm dcer, a všechny krásné, velmi krásné panny. Každá slavně se provdala, nejbohatší magnáti jezdili si pro ně na Oravu. Dobře tak. Snad je Thurzovky ty milovaly, snad ne; ale tradice lásky z hradu s nimi neodešla. Nejmladší a nejkrasší dcera magnáta odmrštila, sama podle srdce svého volila, a když jí zakázali jíti za srdcem, do studny hradní skočila, do této studny, prorývající stometrovou skálu,

a ještě deset metrů pod řeku Oravu se hloubící. A ze studny do řeky dívka vyplavala, magnát pak s otcem z okna vyzírajíce, divili se, jaká bílá labuť pluje po Oravě k Váhu? Tvrdím a tvrdím, že oravský zámok je hradem lásky, a kdo říká opak, nemá mne rád!“

Bomko, milá Bomko, jak ti to slušelo! Líčka se ti rděla, vlasy poletovaly jako zlaté niti; budeš jistě rozumná hospodyňka a správně usuzovati a logicky mysliti budeš, ale dnes, dnes jsi zamilována, a nikdy nemluví dívky rozkošnějších nelogičností, než jsou-li zamilovány. A necita Pietor se smál!

Ale když jsme pak vystoupili až na nejvyšší věž, na tu, která přečnívá pahorky hrad obklopující, aniž však dopřává oku pohlédnouti za ně, a když jsme vyšli na chatrnou pavláčku nad propastí, houpající se každým krokem, abychom jako z koše balonového pokochali se závratnou vyhlídkou, viděla jsem, jak starostlivě chopil tě za ruku, jako by se bál, abys mu nespadla s té výše převysoké.

Odjížděla jsem z Kubína, a ještě tkvěl mi před očima hezký ten obrázek mladých lidí slovenských, nad propastí ruce

si podávajících. Tak jsem se zahleděla i zadumala radostně, že mi pak nezbylo již ani kdy, otázati se přece na tvé křestní jméno, abych tě důstojně představit mohla, a tak budeš žíti zde i v mé vzpomínce jako Bomka.

NA JARMOCE V ORAVĚ.

Procházím se již od rána podélným náměstím ve Vyšním Kubíně, v oravské stolici, na Slovensku. Vyjeli jsme si s přáteli poklonit se Hviezdoslavovi, básníku, a pohledět na oravský jarmok. Ale nejsou všichni jarmoku dychtiví, brzy mne opouštějí. Sady na stráni se vybalují z mlh, a všichni se rozběhli do stínu žloutnoucích břízek. Pouze dvanáctiletý Mikuláš s hlavou černou, krátce ostříhanou, hledí na mne jiskrnýma, věrnýma očima a neopouští mne. Okouší slasti i mně dobře známé: ukazovati domov a chlubiti se pěknými jeho vlastnostmi. Čile hostí mne vysvětlivkami ke všemu, co vidím.

Družíme se k davu, jenž proudí náměstím, vtékaje sem silnicí shora i zdola,

v hloučcích, ve dvojicích, na povozech, i žena dobytek vrbovou snítkou. Naslouchám útržkům hovoru, vnímám ráz lidí, jejich pach i náladu, jejich duše obrazící se ve tvářích, a je mi, jakobych plula příjemnou řekou domáckou, víc a více seznamujíc se s jejími vodami, břehy a hlubinami.

Oravský lid nenadchl by malíře světel a barev folkloristického zevnějšku. Je to lid skromně šedý. Jeho muži připomínají pastýře stád a ženy nosí se pokorně a prostě jako mnišky. Nebarvená vlna je odívá, obouvá, vystřídána jsouc leda hrubým plátnem domácím, lněným nebo konopným. Jediná stužka zdobí jejich kroj: dívky zaplétají si ji do vrkočů. Ale i tato ozdoba dovolena jest pouze pannám. Která ztratila věneček, ať odplul po Dunaji nebo po Váhu, té bez milosti ostatní ženy ustřihnou vrkoč i se stužkou. Ustřihnou jej také, když se dívka vdá. Hlavu jí zakuklí do bílého čepce, staženého hluboko do obličeje; čepec pak ováží tmavým šátkem.

Řada stánků jde středem náměstí, stánků nejhonosnějších. Ostatní kupí se za ní, zastavily náměstí až k domům, a ještě

u domů, opírajíce se zády o zeď, sedí na chodnících prodavači s nůšemi. Ve stáncích zboží jako u nás: plátenické, stávkové, smaltové, strojní krajkovina, bednářské tovary, vařečky, měchačky, židle. Vše jako u nás. Ale jsou tu i stánky, jakých u nás nevídati.

Kloboučník zde prodává širúchy. Velká tlačenice „chlapův" je před jeho výkladcem. Kulaté širúchy s ohrnutými kraji, širúchy z černé plsti jdou z ruky do ruky, kolují v zástupu a ztrácejí se zraku prodavačovu, jenž bděle volá, aby mu je vrátili na prkno. Zákazníci se neurazí; chápou, a jen dobrácky poznamenají: žádný strach, však jich neukradnem!

Širúch stojí dvacet pět korun; některý gazda má i tři, čtyři na hlavě, tolik jich pokoupil pro všecko příbuzenstvo na Kopaninách. V ruce je mu líno je nésti. Šohaji do šestnácti let - ostatní jsou na vojně - připínají na širúch pestrou cetku, kosárek nebo i chvějivé paví péro. Starý bača s vlasy dlouhými, mastnými a šedivými vyzkoušel už snad všechny širúchy z krámu. Provází je dlouhým pohledem, klada je zpět na prkno, drbe se v strnisku na bradě a jaksi tuze nespokojen s novým zbožím

a spokojen se starým, klade zálibně na hlavu svůj širúch, který byl nošen celým rodem od desátého kolena, je těžký potem a tukem, rezavý jako pancéř z vraku, ale jemu ze všech nejmilejší. To je zjevno z posunku, jakým jej naráží na hlavu, v posunku laskavém a odprošujícím za to, že se ohlížel po jiném. Proč také? Vždyť tento není velký ani malý, ani tlustý, ani tenký, „slovem všecko v míře pravé.“ Bača si rozhodně nekoupí nového širúchu.

Vedle je stánek barvířů. Barvíři sbírají plátno od hospodyněk, na lístek napíší míru, váhu, barvu, zboží po jarmoce odvezou domů, nabarví, natisknou a do příštího trhu přivezou v úhledných závinech. Ženičky tlačí se pak na stánek, div jej neporazí i s barvířem. Ze záňadří vytahují usmolené lístky a dožadují se rychle, rychle svého kusu. Každá hospodyně opatřila jej nějakým zvláštním znaménkem, a teď zkoumá, je-li to vskutku její předivo. I nitě dávají si barviti, doma smotané, a když poodstoupily, porovnává družka s družkou modř barvy, krásu vzorku, natištěného žlutě či červeně, jiného na fěrtoušky, jiného na sukně. A za nimi již přicházejí nové zákaznice, aby

daly do farby svá plátna, čerstvě vybílená.

Nechť jakkoli jsou prosté a skromné ženy oravské, nebyly by ženami, kdyby se aspoň nějak nekrášlily. Každé nedala příroda vrkoče, aby ji zdobil a uspokojil její marnivost. A tak i ony pomáhají přírodě. Neboť proč by tu vlásenkářka rozložila ve stánku umělé vrkoče všech odstínů hnědi i černi, a dokonce i vrkoče šedivé?

Uprostřed hemžení stane náhle tětka s kravičkou. Gazda jakýsi ji oslovil, chtěl by kravku koupit. Pohyblivý chumel nastane okolo nich, kráva žene se ku předu, strká maďarské slečince teplou tlamu do zátylku, až slečinka ječíc uskočí; řada ostatních lidí se staví, sráží, huláká a pobízí je, ale gazda s tětkou smlouvají se, nedbajíce pokřiku. Krávu omakávají se všech stran, pomlouvají, chválí, smějí se, nedůvěřují, ale z koupě přece není nic. Tětka chce tolik, gazda nabízí tolik; obnos se nerýmuje a gazda končí rozprávku povzbuzením, aby jen tětka zkusila, dá-li jí někdo ty peníze.

Za každým vozíkem, taženým koníky nepříliš velkými, ale tuhými a kulaťouč-

kými až radost, svobodně běží neuvázané hříbátko, kluše si vedle mámy kobylí a když povoz stane, koňům se založí, hříbátko ukrádá z pytlíka stéblo sena po stéblu a vrašti kůži na bocích, porostlou kučeravými chlupy.

Šindelkáři stojí opodál; žebřinové vozy jejich vrchem jsou naloženy dřívím pěkně zpracovaným. Každý z nich má krátký kožíšek, na zádech vyšívaný, bez rukávů; všichni oravští tak chodí, v zimě v létě okožišeni, neboť: „do svatého Ducha, držme se kožucha, po svatém Duše, zůstaňme v kožuše.“

V hezkém kožíšku od stánku ke stánku potuluje se malý hrbáček. Je všecek bílý, pěkný, má jisté starostlivou mamičku, která oň tak dbá. Spodky do krbců jsou napřed pošity zeleným prýmem, skrouceným do ornamentu, košilka vyšívaná, širúch s péréčkem. Kam se hne, tam za ním přemilý pejsek ovčácký, chundelatý a také celý bílý. Utěšená dvojice, jako z pohádky.

Jinak mnoho mužů neviděti. Hle, tu jednonohý gazda. Nesmířil se s myšlenkou, že noha již nikdy, nikdy nenaroste; jako by čekal, že kalhot ještě jednou upotřebí

celých, složil opatrně prázdnou nohavici pod pahýl a pod ni teprve nasadil dřevěnou nohu hůlkovou.

Robátka se smějí nebo pláčí v rancích na zádech; máť zvláště opatrná nacpala klouče do košíčka a tak je nese, plachtou přivázané, na hřbetě. Oraváček vřeští, až se zajiká a rdí, ale nikdo toho nedbá.

Na obou koncích jarmoku je po planetáři s papouškem a s kolovrátkem; dívčice s hliníkovými prstýnky na hrubých, červených rukách dávají si tahat planety, aby zvěděly, co tam v dálce milý u toho „uhorského regimentu“, co on tam v té vojně robí.

Na chodníku sedí prodavači oštěpků, lidé ze salaší. Mikuláš mi vysvětluje, že oštěpky se dělají z brymzy, natlačí se do formiček doma řezaných, a ve tvaru podlouhlých šištiček v komíně pak vyudí při ohni z horské kleče. Druhdy koupils sýr oštěpek za dvě, tři šestky; dnes je třeba zaplatiti osm až deset korun. Vždyť bača také všecko musí zaplatit stokrát dráže.

V postranních uličkách ženy prodávají židovi plátno. Okolkují na doskok od krámu se svým břemenem, netroufají si

přistoupit. Ráda by prodala, nerada by se dala ošidit, ale přece tomu neujde. Naslouchá, přemítá, počítá; na konec bezhlavě prodá, spočísti neumí, a pláteník jí naměří, kolik chce. A dovede často i tolik, tvrdí Mikuláš, blýskaje očima v šlechetném rozhorlení chlapeckém, že pod stolkem kluka umístí, kluk na dané znamení ušmikne metr nebo dva, jsa zakryt dlouhým plátnem, jež při měření pod stolkem se kupí, a pláteník měří, měří, a užaslá ženička na konec vlastníma rukama naměří a vlastníma očima uvidí méně, než naměřila a uviděla doma.

O, Mikuláš, ten zná historek. Nejlepší jsou takové, které vypravují o konci jarmoku, když chlapi i ženičky prodali, nakoupili a přihnuli si borovičky. Tu se chlap napije a volá: co jsou mi peníze, peníze nejsou nic, jen když je pálenka, a kdyby aspoň pálenka byla, ale to je voda! - Všecko je mu slabé, málo pálí, málo opíjí. Kořalník se snaží vyhověti, zesiluje pálenku, čím se hodí. Jednou byl odsouzen, že smáčel řetězy do pálenky, aby byla říznější. - - Ale již dosti, Mikuláši, nechme těch ošklivých pálenkových historek a poslyšme, co si tu ženičky ve

sboru povídají. Však se dnes neopíjí, není čím.

Zastavily se, usmály rozpačitě. Ani rukou si nepodávají, jen stojí a hledí na sebe. A jsou patrně příbuzné. Jedna praví:

„Jsou u vás zdrávi?“

„Hej“, přitaká oslovená.

„A chlapci, všeci na vojně?“

„Hej, na vojně. Aj povídají, že jeden je zabitý, ale ještě nic nepřišlo, nevíme tedy - Andrej - “

A zas rozpačité pohledy, úsměvy a dosti. Co povídat? O čem dlouhé řeči? Všude je to stejné. Co nového? Nového přinese leda smrt.

Lhostejná oddanost plyne z toho lidu. Je zle? Dobrá. Je hůře? I to je dobré. Jen člověk před smrtí je takto lhostejný.

S oddaností mlčenlivou, až tupou, vede tamto dívka opilého gazdu. Přece našel, čím se opít, třebaže v žádné hospodě za peníze nic nekoupíš. Vede ho za ruku, jako dítě, k jeho vozu, aby ho tam uklidila, potácejícího se a nemohoucného. Opilec za bílého dne! A nikdo se za nimi neohlédne, nikdo se nepohorší, ba nikdo

se ani neposměje! Je to zde tedy věc zcela běžná, samozřejmá, denní!

Pojďme, pojďme na stráň, Mikulášu! Pojďma za vodu! Už se mně zde tak tuze nelíbí!

ŽENIČKA Z POVÁŽÍ.

Dychtivost života z ní vanula jako z jarní květeny; tryskala pramenitě, nevinně se radovala jako kůzle v poskoku. Úsměv nemizel jí se rtů, krvavě vzdutých ve tváři, podobné bělounkému obláčku. Oči její pod obočím divoce černým zíraly čistě a věrně.

Od narození z dědiny nevyšla, a přece nebylo v ní nic venkovského; lidé postřehli, že je jiná než ostatní dívky, a kamarádky pudem vycítily ten rozdíl; chovaly se podle toho. Všechny družívaly se ako houf oveček, ale k ní jevily vždy :drželivou pátravost; větřily v ní odlišné ádro. Nezvyklé zapřádání osudu, které ι ní vytušily neviditelnými tykadly, budilo jejich ostražitost.

Chodila v kroji; chodilo se tak v celém

Považí až skoro do vojny; někde teprve za války děvčice odložily kroj a oděly se poloměstským šatem. Sama si nedělní rukávce zlatem vyšívala; vzorek si zvolila bohatý, se srdéčkem uprostřed; pás i fěrtoch i čižmy, vše nosila do nitky takové, jako se v dědině nosívalo, a přece, když tětky ji v neděli potkaly, jdoucí do kostela, dvakráte po ní se ohledly a řekly:

„Děvčica tato — a která je to? Jako by nebyla z dědiny."

„Ba hej", dodalo se, „a přece je. Však je to Januškova Ludmila."

Ale i chlapci chovali se k ní jinak než k ostatním děvčatům. Kroužili kolem ní ze široka; zadumávali se vprostřed věty, když o ní hovořili; rozmýšleli se na půl cestě, jestliže kráčeli vyzvat ji k tanci. Při tom nebylo jediného, jehož srdce bylo by zůstalo lhostejno při pomyšlení na Ludmilu. Touha po ní dlela v nich veliká, a přece chodívala od muziky bez šohaje. Za to zpovzdálí sledovali ji tři, čtyři, nedůvěřujíce a slídíce. Netroufali si přistoupiti k ní; a kdyby někdo byl se jich otázal, proč, sami by byli nevěděli. Snad odstrašovala je její přímost, která i němě,

očima, kladla divné otázky; snad její dychtivost, očekávání, které tkvělo v celé její bytosti a nevědomky vybízelo, uvádělo je do rozpaků. Bývalo jim, že ví všechno, co chtějí a zamýšlejí, dříve, než ústa otevřeli.

Ludmila však nevěděla nic. Chodila po zemi, očekávajíc života. Nevěděla o chladu družek, nevěděla o rozpacích hochů, sotva věděla o své kráse.

Neměla sester, aby jí závistí upozornily na krásu, neměla matky, která by o ní byla povídala stokrát denně, slovem i pohledem, lichotkou, polaskáním. Měla jen otce, oddaného polím, a bratry, kteří se dívali po cizích děvčatech. Byla sama, a jen touha nesmírná sídlila v nitru, dychtivost lásky, něhy, věrnosti: všechny prvky ženské duše klíčily tam v temnu, tiše vyrůstajíce. Čekala na všechno, a nic nepřicházelo. I vkrádala se teskná nota do mladého dychtění.

Januškovo stavení bylo první na dědině.

Děd Janušek vyšel z chaloupky, ale šťastnými okolnostmi měl pohromadě slušný peníz, když byl na prodej starý zemanský kaštel v dědině, s tlustými zdmi, s jizbami rozlehlými, trochu nízkými,

s dubovým ostěním a trámovými stropy. Průčelí kaštelu vedlo do zahrady, kam scházelo se přímo z prostřední světnice po širokém schodišti se stupni ploskými, s kamenným brlením, zakončeným hrubě tesanou vázou.

Zahrada druhdy byla velmi pěstěna; ještě dnes zbývalo několik vzácných druhů sliv a štěpů jabloňových, jakých neměli daleko široko, a Ludmila po česání ovoce pro vůni kladla krásná jablka do prádla. Ale jinak stavení ztratilo úplně ráz panského sídla; posedlačilo zároveň se změnou majetníků.

Přes to s terasy a se zasklené verandy byl úchvatný rozhled. Schody nížily se povlovně jako břeh zálivu; krajina, rovná jako moře, rozlévala se, prokreslena jsouc klidnou křivkou Váhu; na obzoru zatarasena byla přeludem modrých a perlově šedých hor, které zachycovaly hřebeny svými všechny barevné hry oblaků za jitra i za večera. A jak oči na ně hleděly, nitro se plnilo obrazy neznámého života, plného vzruchu, šumu, lesku a pohybu. Proto, vanula-li z bytosti Ludmiliny dychtivost, měla po chvílích zasnění, ztrávených na terase, příchuť netrpělivosti.

Bezděky se do snů vtělovalo vše, co si kdy tětky povídaly o tomto kaštelu, kde se Ludmila narodila. Zahrada nebyla již selským sadem, kde husy poplašně křičely, rádla pohozena rezavěla, kde v koutech bujel bolehlav, durman a ohavná plevel, kde od štěpu k štěpu nataženy byly šňůry a na nich sušilo se prádlo a pytle, na kamenné váse poklopeno trčelo síto, schody pak v štěrbinách dovolovaly trávě růsti; — zahrada stala se panskou květnicí, kde štěpy měly podivuhodně umělé tvary svícnů, věží, jehlanců; kde barvité záhony honosily se ladnými tvary a důmyslným výběrem květin, kde kvetly růže na stromcích a liliové květy vyrustaly z keřů; cikáni hráli na verandě a slečny tančily na pažitě, křižujíce blesky zraků s paprsky světel, linoucích se z lampionů, jimiž ožívaly stromy večer spící. V klenuté, bílé kuchyni, kde nebyl nikdo, nepobývala-li tam ona, pobíhal dav čiperných kuchtíků a služek, v jizbě za verandou, kam otec nyní ukládal zrní v ohromných hromadách jako na sýpku, skvěla se hlazená podlaha, světla, obrazy, skvostný nábytek a skvělé panstvo; psi ušlechtilého plemene polehávali u nohou krásných lovců,

a cosi oslnivě zářícího tkvělo ve vzduchu, jako zlatý prach.

Ludmila sedávala na terase a snila, zapomínajíc na dnešek i s jeho prací a povinnostmi. Otec, pilný pracovník a otrok půdy, jí proto němě pohrdal; neměla ceny v jeho očích, jestliže země nebyla jí vším; bratři ji plísnili pro nedovařené jídlo a pro prádlo v nepořádku. Nabyla pověsti špatné hospodyně, dívky cukrové, která by jen seděla se založenýma rukama. A zmínil-li se synek doma o Ludmile, hned maměnka věděla celé kázání o tom, jak nešťasten bude, kdo si ji do domu přivede, neboť dcerka to taká jest, že jen na darebnosti myslí.

Snad byla by Ludmila i s krásou a jměním dlouho čekala na ženicha, kdyby nebylo se událo cosi neslýchaného.

Nedaleko dědiny objevily se léčivé prameny; všechny stařenky dávno je znaly, ale teď teprve uvědomil si je podnikavý člověk. A do dědiny přišli inženýři, chemikové, mladý baron, jemuž pozemek náležel. Bylo to v létě; Ludmila seděla, všecka sváteční, na terase, a snila. Šli zahradou — panstvu ploty nejsou ničím, - a vytrhli ji z dum. Zrak mladého ba-

rona setkal se s očima Ludmilinýma. Bůh ví, nač myslili oba dva, že si tak na ráz porozuměli!

Jisto bylo, že týž večer nejmladší bratr, vraceje se od okénka své milé, slyšel na terase šepot. Čirá tma neprozradila šeptajících, za to hluboké noční ticho. Když se připlížil až pod terasu, slyšel horoucí vzdech Ludmilin a cizí hlas, naléhavě šeptající neslovenským přizvukem:

„Miluji tě, jaj, Ludmilka!"

Nejmladší bratr měl sestru rád; bránival ji před plísněním ostatních a co dovedl, zakryl z domácích nedostatků. Mlčky pomáhával jí v hospodářství, dříví štípal a dojíval. Nazítří stranou a šeptem ptal se Ludmily, kdože byl ten galánek pod okny. Očekával, že Ludmila se zardí a uteče, ale ona se nachmuřila, zbledla, vztyčila a řekla:

„Baron!"

„Ludmilka!" poděsil se bratr, a jal se ji usilovně prositi, aby barona nechala, že ji ošidí, pán velmožný a baron, Maďar na víc, jaká byla by to hanba pro celý Januškův rod, a tak k ní hovořil měkce a ustrašeně, domlouval a hrozil, ale ona jen se mračila a hrdě mlčela.

Tu přestal prositi nejmladší Janušek, večer vzal dvojku a postavil se na čekanou.

Baron přišel, a na terase ve tmě milenci kladli žhavé výhně rtů na rty, hledali své ruce, šeptali si vášnivá slova. Januško naslouchal. Nevěděl, co učiní. Sám také miloval. Možná, že by byl barona propustil, dojat s'iby lásky, jež slyšel, ale baron jal se přemlouvati Ludmilu k útěku.

A Ludmila — souhlasila.

Smlouvali se o den, hodinu. Nejmladší Januško již viděl jak sestra prchá, jak osaměla klenutá, bílá kuchyň i terasa a dům, bál se, že dívka rozplyne se mu před očima jako přelud, nezakročí-li včas, i vystřelil. Vystřelil z pušky do vzduchu. To stačilo. Baron nemohl uprchnouti. Postavil se mu do cesty. Ostatní Januškové, mladí a starý, seskočili s lůžek a v ráz tu byli na pomoc. Světlo rozžehli, barona do jizby přivedli i s Ludmilou a starý otec, usednuv do křesla, vypadal nejinak než jako soudce.

Nechytli však lišku, jak se jim zdálo, neboť liška chytila sama sebe a vlekla past za sebou. Baron prohlásil, že si Ludmilu vezme, dá-li mu ji starý Janušek,

a Ludmila tvrdě prořekla, že skočí do Váhu, nedostane-li se za barona.

Tak se vdávala Ludmila Januškova. Kostelík byl lidu pln, pan pastor krásně mluvil, a Ludmila šla k oltáři v kroji s rukávci zlatě vyšívanými, na hlavě věnec růžový a rozmarynový. Bratři s nevěstami tvořili jí čestnou stráž družic a družbů, hluku bylo a vína i pálenky mnoho. Jen starý Janušek nešel na svatbu.

„Taký jsem neogábaný pro velké panstvo," pravil, požehnal jim a odvrátil se.

Po svatbě hned manželé odjeli, a do stavení Januškova přišla hospodařiti nevěsta nejstaršího bratra.

Dědina se nedivila, vždyť každý čekal, že s Ludmilou cosi se stane; jediné je zklamalo, že, byť neurčitě očekávali neštěstí, přišlo pro ni štěstí.

Jakmile odjela, zmizeli z dědiny tři šohaji; dva odjeli za ní do Pešti a jeden ze zoufalství, poznav teprve nyní, když byla ztracena, jak ji má rád, dal se na vojnu.

A Ludmila, sotvaže vjela do hlavního města, jako by do sna byla vešla, který na terase opustila. Bylo radovánek, krásných síní, šatstva městského a hedvábného, byli učitelé maďarštiny, kavalíři

a důstojníci, byli psi ušlechtilého plemene i skvělí koně v nádherných kočárech, kuchtíci a panské, tanec i moře světel. Nového jména dostalo se jí, podpisovala se Ilona baronka S., a s novým jménem jako by nová osoba vešla do ní. Jen dychtiva byla Ilona baronka stejně jako kdysi Ludmila Januškova, a krásnější byla, mnohem krásnější, a kdo ji viděl, nedivil se kousku baronovu, ale byl přesvědčen o dokonalém štěstí mladého páru, jenž žil s očima takořka do sebe pohrouženým. A měli oba stejně modré a zářivé oči, jako blíženci.

Jenže dychtivost Ludmilina rostla s poznáním. Podivno bylo, že čím více věděla, tím nevinněji vyzírala. Nikdo by byl nevěřil, že po roce manželství nebyl to již jen baron, kterého milovala.

Dvořanstva měla kolem sebe stále velmi mnoho, jako panovnice. Nikdo z těchto kavalírů, baronů, magnátů, důstojníků, statkářů a lovců nepřistupoval k ní tak váhavě, jako chlapci na dědině. Naopak, všichni šli přímo, nezmateni nevinným výrazem, kořili se, pěknými slovy hýřili, a získávali krásné Ilony. Na korunovaci císaře Karla tančila o slavnosti v přenád-

herném kroji, celém zlatě vyšitém, s fěr-
tochem ze zlatohávu a ve zlatých čižmách
- to vše schválně pro ni vyrobily krej-
čířky a vyšívačky nitranské.

To však byla poslední její sláva. Za krátký čas porodila blaženému choti synka. V noci, když všichni spali, vzala dítě k sobě na lůžko a udusila je.

Ošetřovatelky lomily rukama, utíkaly pro barona.

„Pane velkodušný, neštěstí! Paní zalehla děťátko ve spaní!"

Baron pak spěchal pro lékaře, opakuje, co mu řekly.

Lékař viděl: děťátko je udušeno — jak? Možná, že zalehnutím.

Pochovali je, ale Ludmila jako by nechtěla se uzdraviti. Ležela a nevstávala, barona odmítala, jídlo odmítala. S obličeje prchla dychtivost a zbyla únava, plachá nejistota. Zvadla a vyhubla na kost. Nebyla již ani nevinně svůdnou baronkou Ilonou, ani krásnou Ludmilou. Potom dala zavolati barona.

„Potrestej mě, můj milý", řekla, „zabila jsem dítě."

Bál se, že je šílená. Ptal se, proč je zabila?

Odpověděla:

„Protože mělo černé oči."

Konečně porozuměl. Srdce se mu natrhlo, jako zničená smlouva. V tichu dal se s ní rozvésti, a opustiv život ve městě, šel do letecké školy, aby se stal zvědem na bojišti.

Ludmila vrátila se na dědinu. Nedivil-li se nikdo tehdy, když štěstí pro ni přiletělo na okřídleném kole, teď teprve nikdo se nepodivil. Naopak, všichni cítili jakési uspokojení; vždyť se stalo, čeho vlastně všichni očekávali. Přijali ji jako zbloudilou ovečku, mlčky, bez výčitek. Neptali se po ničem. Poskytli jí místa ve stavení, koutku na schodišti, kde vysedávala na slunci, stranic se dospělých a vyhýbajíc se bratrovým dvěma batolatům.

Všechno jí odpustili, ale že odmítala pochovati děti, aspoň trochu aby pomohla při těžké práci a horečném chvatu ostatních, toho domácí odpustiti jí nedovedli.

Neštěstí sbližuje prostá srdce. Dívky, které druhdy jí nedůvěřovaly a snad i trochu na ni nevražily pro slib veliké budoucnosti, jenž nad ní tkvěl jako záře, nyní vdány a matky dětí, navštěvovaly

ji jako sestru, těšily, léčily domnělou chorobu.

Sedávala zase ve žlutém hranolu slunečního jasu, který šikmo padal na terasu; sny znovu ji začaly znepokojovati. Ale měly podobu jinou než za její panenskosti; vídala pozdravující se churavce, vojáky hrdiny, poslané k léčivým pramenům, sny její nabývaly postav cizích, zajatých vojáků, krásných hochů, štíhlých jako pruty, s bílým leskem v černých zracích.

Navečer mizívala z domu a toulávala se dlouho do noci. Nehledali jí, neběhali za ní. Méně a méně starali se o ni, postavivše jí krmi na misku jako kočce nebo psu, a dále za ní nehledíce.

Občas ulehla a stonala. Tu zase scházely se u ní kamarádky, podkuřovaly, léčily, modlily se nad ní, aniž která poznala, co jí vlastně schází. Báby kořenářky tvářily se tajemně a usoudily na suchou nemoc.

Ale přišel čas, kdy i báby začaly se jí straniti. Dálo se s ní něco, co se jim nelíbilo. A bály se odpovědnosti.

Kromě toho cizí voják za šera chodíval až pod okna domu, odvažoval se i na zahradu, pátraje po ní. Jistě mu slíbila

dostaveníčko, a byl dosti vytrvalý, že sem chodil tři neděle den co den, a stále marně.

Ludmila ležela v komůrce, a bylo jí velmi zle. Tvář její, kdysi podobná bělounkému obláčku, teď hleděla z podušek, žlutá jako kruh kolem měsíce, a jen modré oči zářily divným leskem,, který již ničeho si nežádal, ale byl upřen kamsi vně, neznámo, kam. Rty suché a tenké okoraly jako kraje rány, z níž člověk vykrvácel; jen černé brvy dodávaly i jejímu umírání rysu hrdosti.

Cizí voják však marně pobíhal kolem bývalého kaštelu; když se jednoho dne odvážil, a položil nohu na první stupeň, zableskla se v okně hlaveň dvojky nejstaršího Januška.

Třetí týden skláněl se k sobotě. Ludmila vzkázala po dívce, která jí nosila vodu a chléb, aby k ní všichni přišli, a to všichni domácí, všichni známí z dědiny a také pan farár.

Dívka vyřídila, a sotva se svečeřelo, vskutku lidé scházeli se v komoře, tušíce nejasně, že plní poslední přání nešťastné duše.

Ludmila na ně nepohlédla, nemluvila,

Teprve když uslyšela pana farára, vzty- čila se na loži vychrtlá, přízrak bývalé krasavice Ludmily, všem se hluboce po- klonila a žalovala na sebe.

„Bratia moji, aj taťko a všeci, čo tu jste, odpusťte mi pre boha, čo jsem uro- bila. Ráda som tancovala, ráda spievala. V cudzině na rodnú reč som zabudla. Zni- vočila ma moja hriešna duša, moje hriešna láska. Deťom . . .“

Tu zarazilo se, co zbylo z Ludmily, hrdopyšky. Ale s napětím posledních sil, nehledíc na přítomné, vyrážela ze sebe dále těžké žaloby o tom, jak zavraždila první dítě, protože nebylo manželovo, jak zavraždila nyní i dítě druhé, protože se bála hanby. „Jsem velká hříšnice a pro- sím vás pro boha, odpusťte mi, že jsem svým dětem nebyla matkou, ale vra- žednicí.“

A chtěla slézti s lože, jak byla, v rubáči hrubotkaném, aby se jim poklonila a na kolena klekla.

V tom zabránil jí pan farár. Tiše a jemně promluvil k ní, jen slovem pou- hým utišil ji, že si lehla, ruce zkřížila, a v pokoji vydechla, slyšíc slova od- puštění.

Hrůza jala však celé shromáždění a ženy hned začaly prohledávati komoru. V truhle uloženu našli velkou krabici, pokrytou svěžím kvítím, jedva zavadlým. Sňali víko a tu v suchých, vonných bylinkách, krajkách a květinkách ležela seschlá mrtvolka novorozeněte.

Babky omyly mrtvou Ludmilu, a kamarádky, které pro kvítka všecko jí odpustily, oděly ji krojem svatebním, s rukávci zlatě vyšívanými, čepec na zapadlé spánky přitiskly, a do rakve položily, obličej bílým závojem pokryly.

Pan farár telegrafoval pro barona. Za dva dny baron přijel. Chtěl pohřbíti svou choť a ještě naposledy spatřiti ženičku z Pováží.

Posvátně šly babky v jeho stopách. Zastavil se na stupních terasy, k horám modravým zaletěl zrakem vzpomínky a vstoupil do komory. Ležela v kroji, jako živá, jen závoj strhnout a promluvit, jeho krásná Ludmila, jeho zrádná Ilona. „Naposled ještě pozřím jí v tvář!“ řekl si a sňal závoj.

Ale ze zlatého čepce zčernalá maska smrti vycenila naň odhalené, dlouhé, zažloutlé zuby v strašném úsměvu.

SLOVA LETMO ZASLECHNUTÁ.

Lázně v Trenčanské Teplici slouží nyní rekonvalescentům. Od Teplé otvírá se údolí s říčkou „Toplou“ uprostřed, s kučeravými pahorky po březích; pahrbky čím dále k Teplici, tím blíže se sestupují. U obce Teplé byly od sebe daleko jako rozvadění bratři, v Teplici již si podávají ruce, za Teplicí náhle se sdružily v sbor, a nechávají u pat svých právě jen skulinku, kterou se dere „Toplá“. Krásné buky zelenými vějíři chrání před žehem slunečním studeně vlhký mech, který obrůstá vlečku jejich kořání, ze svahu vyčnělého. Malé studánky vyvěrají čiré jako zkapalnělý vzduch. Jen hmyz, který, ošálen jsa neviditelnou hladinou, uvízl křidélky v mokru, označuje výšku vody. Černé jeskyně hovoří pochmurnými echy

ve stráních; snad zbojníci zanechali tu cosi z nespokojeného a poplašného ducha svého. A dále se cesta ztrácí. Vrchy obstoupily údolí, zvedly je vysoko, až ztratilo hlavu a zabloudilo v nesčetném labyrintu svahů. Rozdrobilo se na tisíce zmol, strží a roklin; není ho, je konec údolí. A dítě zahleděné ptá se: co je za horami, matko?

Na místě, kde „Toplá" rozlila se v rybník vápenně zelenavý, stojí Teplice. I Grandhotel tu jest, i kavárenské stolky kolem pavilonku lázeňské hudby, i cikánská kapela s cymbály a primášem prodejné svůdnosti gest, jenž předstírá opojení a temperament a nadšení, i tlusté Maďarky tu jsou se zlatými prsteny a řetězy, ale to vše žije zde jaksi namátkou, a jakoby neprávem; přiživuje se tu jako zbytky nájemníka, jenž se odstěhoval. Hlavními obyvateli jsou tu nyní vojáci.

Šedí a modří, sedí na lavičkách u cest. Čtou, podřimují, oddávají se snům. Pod krásnými buky leží a hoví si na hedvábné trávě niv. Procházejí se zeleným loubím stromořadí, věrní strážci a pozorovatelé svých ran a neduhů. V háji trubač do lesního rohu vdechuje touhu a žal; nostalgické tóny plují vzduchem, jako zmírajíc

labutě, ale neodlétají, vracejí se a krouží, lkajíce a pějíce poslední píseň. Všichni, kdož naslouchají, rozumějí a chápou trubače; on jediný z nich smí a umí vyslovit, co cítí. Povídá to hudbou.

A tu jdou dva proti mně, modravě šedí jako pně starých buků; o čem to povídají, rozhazujíce paže tak prudce a čile, se zápalem vyměňujíce slova i pohledy? Vyličují snad druh druhu přestálé bědy na bojišti, vzpomínají nestvůrných výbuchů min, černých a vražedných chuchvalců plynu, dělostřelby a letců?

Naše cesty se křižují; slyším, jak jeden končí větu:

„.. vídal jsem je i na polích, ale droboučké, nevzhledné; do samých žní tam byly."

„Nejpěknější najdeš však u potoka, milý kamaráde. Kořeny mají ve vodě, na dlouhých lodyhách velké blankytné hvězdy pod růžovými poupaty. Tak rostou pravé pomněnky."

Na obecním úřadě hlavního města jedné lovenské stolice tísní se mládenci. Vehávají se do stavu dospělého, neboť se lásí jako nováčkové; jenže nevědí jasně, terak v tom stavu si počínati. V čem o vlastně záleží, býti dospělým? Je to

snad v chůzi, v sebevědomém držení těla, v pohledu s hůry, v kouření, v klení, v klátivém pohybu končetin, v hlasité řeči - v čem vlastně? Nejsou si jisti, a proto volí z každého znaku po trošce. A je z toho mile dojemná podívaná.

Předstupují, a úředník, jenž umí slovensky - nejde to jinak při nejmaďarštější vůli, nedomluvil by se - táže se chlapců po otci, matce, místě zrození a tak dále. Pozoruji vyvolaného; ten pokradmu, jakoby nechtěl, ten s vykulenýma očima, naslouchaje celým tělem, onen nedůvěřivě, onen polekaně. Někteří vyslechli prvního a odstoupili. Zcela do zadu se skrčili. Neozvali se, když byli voláni. Krev prudkým vlnobitím vtékala a odtékala z tváře. Ale hlouček řídl; docházelo i na poslední. Širúch v hrsti, pohodí synek hlavou. Marno vše; dělej co dělej, ven to musí. A rozkročí se před úředníky:

„Nemám otce."

Vida, a městský úřad se nezbořil, ani pan slúžný chlapce nezavřel. Jako by vykonal hrdinský čin, narazí hoch širúček na hlavu a odchází.

Dále jde řada. Již tam zbyl v koutečku jen jeden.

„Co ty?"
Šohajík plaše se ohlédá, po špičkách přistupuje k bariéře, sklání k úředníkovi urostlý peň svého horňáckého těla a šeptá mu s mnohými omluvami, bojácně:
„Mám taky len mamu, něch sa páčí."
Jedu třetí třídou do Žiliny. Třetí třída na uherských drahách vyhražena je lidu, to jest lidu vesnickému, ženám s plenami na hlavách a s ranci na zádech, mužům v krbcích a s nesčetnými pytli, naditými nejrůznějšími věcmi. Slováci neradi vidí městského člověka mezi sebou, a moje demokratičnost nenachází vždy řádného porozumění, zvláště je-li málo místa a bedny a rance hrozí spadnout na hlavu, držíce se v přehradách sotva třetinou své váhy. Stojím tedy raději u dveří a hledím na pestré hemžení; ve voze kypí a vře žvatlání žen a křik mužů; není rozumět jedinému slovu. Vrhají se na sebe, vrážejí do sebe, smějí se, lají, pojídají režný chléb, přikusují brymzu, tlačí se k okénku, žertují a zpívají, tarasí průchod a zastaví-li vlak, ucpou dokonale otvor dveří a massa lidí nehne se ani sem, ani ven, až přijde maďarský průvodčí (nemají dosud konduktérek, ale v železniční službě samé čisto-

krevné Maďary, statné a dokonale živené), zahromuje, rozežene se - pak poslechnou a pomalu rozmotávají klubko živých těl.

Tu na stanici přistoupí cikán.

Jde o berli; jedna nohavice prázdná pleská se ve vzduchu jako ryba na suchu. Cikánka v růžové sukni s brčálovou náběrkou, se zástěrou ze staré krajkové záclony, s pestrými cetkami na obnaženém hrdle a s medovým úsměvem na červených rtech, jde za ním.

Cikán se mračí; stane ve dveřích, rozhlédne se, nikde místa. A pánovitě houkne si na slovenskou dívčici:

„Pusť mě sednout. Jsi mladá, já jsem lazar. Nemohu stát.“

Dívka zaražena vstává.

„A kde vám nohu pobili?“

„Kde? Kde!“ vzteká se cikán. „Kde pobíjejí, co? Kde zabíjejí, co? Kde berou ruce, nohy? Eh, baba hloupá!“ Odplivne pohrdavě a nachmuří se ještě vztekleji, prásknuv holemi o zemi.

Zatím cikánka přitiskla na sklo okénka snědou tvář a usmívá se neurčitě, bloudíc zrakem v povážské dolině.

SLEPÝ ONDRÁŠ.

Té ztrnulosti nevidomých! Jejich čelo stojí ustavičně před hrozbou zdi a úderu, i jest obrana v každém jejich odklonu, v každém výpadu couvání. Mnoho vykonají a mnoho se odvažují v myšlenkách. Veliké činy konají, veliké lásky hýčkají, ale největší dovedou chovati nenávisti.

Slepý Ondráš, Slovák světa zběhlý, obyvatel Budapešti, řemeslník vyškolený, přibyl v prvních měsících válečných do pražské nemocnice vlakem maltézských rytířů. Seznámila jsem se s ním za jeho pobytu v nemocnici. Zprvu mi nedůvěřoval, odpovídal mi kuse, utrhoval se. Neoslovovala jsem ho tedy, ale pozorovala jsem ho stále. Spal v jedné z učeben bývalé chlapecké školy „na rejdišti", která byla pro-

měněna na „pokoj č. 21“, obývaný vojáky, poraněnými na očích. Vysedal dlouhé hodiny vedle svého lůžka, odpíral jísti, vycházeti, mračil se, klel, nebo tiše, podoben jsa kamenné soše divnou nehybností hlavy, poslouchal, co se kolem děje Brzy mne poznal po chůzi, když jsem procházela světnicí, čekal, že ho zase oslovím, a když jsem několik dní mlčela, zavolal mne sám. Jako mnozí jiní Slováci prohlásil i on, že je Maďar, neboť bydlí přece v Budapešti, ženu i tchyni má Maďarku, a všichni zákazníci jeho živnosti klempířské jsou Maďaři. Tuze žasl, když jsem mu tvrdila, že není Maďar, ale Slovák, neboť jeho maminka jistě neuměla slova maďarsky, ani otec. Posléze i s tím se spřátelil, a přes to, že jsme se spolu stále žertem přeli, nikdo ho nedovedl k převazu než já, a tu se vždy zastavoval v každých dveřích a upozorňoval na sebe, neodcházeje, dokud ho nepochválili, a jeho průvodkyní také. Byl přesvědčen, že má hezkou průvodkyni, těšilo ho to, a já jsem mu té útěchy nebrala.

Také mne volávali, když nechtěl jíst. Bývala to tuhá práce; kolik hořkosti vychrlil ze sebe, zmítaje se mezi nadějí

a zoufalstvím! Kolik palčivých a nezodpověditelných otázek dal mi k rozluštění, kolik krvavých ironií! Odvezli ho jednoho dubnového jitra, v slunci, jež neviděl, domů. Zmizel v tisíci ostatních, kteří se rozptýlili po nešťastných koutech, které opustili zdraví a šťastní, jako ptáci z hnízda vyletěvší!

Z toho, co vyprávěl, co zpívával, co vzdychával a co mu uklouzlo mezi zlořečením, sestavila jsem si tento příběh:

Nad haličskou rovinou zlehka snášel se soumrak. Zdola, mísíce se s šedou řídkostí jeho, vystupovaly na šestnácti místech růžové záře požárů. Ondráš pádil s ostatními k bílé budově, která nehořela. Kynula všem spásou, útočištěm, záchranou. Tam byla jistota a bezpečí. Měl jedinou myšlenku, bílou budovu. Chvilku zdála se mu již velmi blízko, a jindy zas, když nad hlavou kdesi praskl šrapnel, nedosažitelně daleko.

V hlavě mu šuměla krev, zvířená během. Její tep utvářel se, jsa vyštván rychlostí úprku, v překotnou notu různých písniček, které včera zpíval v táboře, a také těch, které slýchával v dětství a dávno zapomněl.

Čím blíže ku stavení, tím veselejší a spěšnější byly, drchaly se, zamotávaly jako nit, až ostrá úsečnost klusu přesunula smyslový dojem ze sluchu v zrak, i jevily se mu hrstí ohnivých hrotů šípových, které před ním letěly.

Připadalo mu, že již dosahuje bílého domu, když pocítil úder jakoby hrachového zrna, vrženého z dětského praku do pravého spánku. Zasykl hněvem, nikoli bolestí; právě tak sykával, když byl chlapcem a kamarád ho trefil. Také se nezastavil, ale skočil ještě dva, tři prudké kroky, pak váhavě stanul, jakoby se rozmýšlel, motaje rukama, podobnýma uvolněným pakám porouchaného stroje, který se zastavuje. Z hrachového zrna, které se neodrazilo, ale utkvělo v hlavě, vyrostla olověná, přetěžká koule, koule ta byla jeho hlavou, naklonila se a strhla s sebou celé tělo.

Upadl a omdlel.

Anděl smrti dotkl se Ondráše perutěmi, ale odletěl, nepolíbiv ho.

Svěží vánek před svítáním probudil živou bytost. Ondráš ležel a vědomí jsoucnosti rozbíhalo se od hlavy do končetin. Vzdychl si, zahýbal palcem ve velikých

botách, nahmatal dlaní a prsty drobivou hlínu. Vnitřní napětí, o němž dosud nevěděl, čím je zaviněno, vedlo jeho ruku k obličeji. Pravého oka se chtěl dotknout. Ruka, šestadvacet let zvyklá této linii, běžela dnes příliš daleko, cestou již zavadila o bolestivou vypuklinu.

„Tedy jen do oka", pomyslil si Ondráš. Něžná a ostýchavá radost rozechvívala mu nitro pomaličku, polehoučku. Ústa rozšířila do úsměvu, zalehtala na bocích a vyloudila zvuk. Ondráš se smál. Zprvu tichounce, pak nahlas. Křičel, cha, cha! a pocítil v nohou takovou křepkost, že je zvedl a kopal, a patama vyrýval jamky.

Hlava však, nehýbajíc se, srůstala stále pevněji se zemí. Radost Ondrášova pominula tak rychle, jak vzkypěla. Život tu byl, dostavila se bázeň o něj.

Co bude? Kde jsou všichni? Doběhli? Pohřešili ho? Kde je bílá budova?

Několik postav kamarádů švihlo mu myslí, ale nepředstavil si jich, byly spíše pojmy než vzpomínkami na skutečné lidi. Zavolal některé jménem a poslouchal. Ale odpovídalo mu ticho, zpodškrtané dušeným hukotem. Chvilkami cosi prasklo, nikoli vedle něho, ve vzduchu, ale přímo

v jeho uchu, na bubínku. Lidského zvuku neuslyšel. Jen černé ticho obklopovalo ho se všech stran, děsivá prázdnota, které se začínal báti.

Vkut hlavou do země, v husté tmě, kde jedinou skutečností bylo jeho natažené tělo, které cítil, domníval se tušiti propasti, nekonečnost nicoty, jíž propadal, bědný tvor, opuštěný na vysokém útesu skalním, či na vrcholku věže, nebo na stěžni tonoucí lodi. Nejistota a bázeň stoupla dlouhým vzlykem do hrdla a Ondráš zakvílel, nemaje slz.

Čas ubíhal a Ondráš nevěděl, leží-li již celou noc, nebo teprve hodinu. Tma se neměnila, neprotrhla ani jiskerkou. Dlouho obíral se pravým okem, hladil je těžkou a slábnoucí rukou; když vyhmatal tvar každé podrobnosti, každého záhybku, unavil se, a myšlenky z těžké přítomnosti šly si odpočinout do minula.

Začal přemýšleti o tom, nač se pamatoval a co by byl pojmenoval svým životem, kdyby to měl nějak nazvati.

Pocit ležeti tak ve tmě nepodobal se ničemu, co již znal a prožil. Nepodobal se ani žádnému snu, co jich nasnil. Byl zcela nový, krutě přesný, hrozný.

Stonal před lety tyfem v Americe, kam se vystěhoval s veškerým takořka mužským obyvatelstvem rodné dědiny. Tehdejší horečky jeho byly plné vidin a obrazů, ale tma, která ho tu dáví, je prázdná, zející, tísnivá. Jak naráz v ní zestaral! Jak daleké připadá mu mládí i jinošství, leta v cizině ztrávená, v továrnách a dílnách měst švýcarských, francouzských, německých, amerických! Leč co je mu teď němčina, co je mu frančina, co je mu i těch několik anglických vět, kterým se naučil! Tma, opakoval si, tma je stejně neutěšená, jmenuje-li se dunkel, nebo nuit noir, nebo dark.

Myslil na drobné příhodečky, které ho potkaly, na krajiny, které druhdy zřel, na širý oceán s propastmi zelených vod, ale vše bylo odhmotněno, jako pohádka o neviditelném městě. Barvitě a plasticky nedovedl si představiti nejmenšího lístku.

Na poslední leta myslil, v Pešti prožitá, na mladinkou ženu Maďarku a na otylou matku její, deroucí se bokem do tramvaje. U něčeho zastavoval se déle, sledoval obraz, jak se vyvíjí; něco se jen mihlo. Na ženu vzpomínal dlouho a něžně, s tichým blaženstvím; ó, kdyby věděla, kdyby

tušila! Vzpomínka na tchyni, která s nimi žila, byla již neklidná, rušena jsouc podvědomou radostí: v polovině přerval ji otřásající, břitký dojem: Ondráš uslyšel lidské hlasy!

Přišli až k němu a byli to čeští sanitní vojíni. Cítil, že nad ním chvíli mlčky stáli, pak se naň snesl dotek lidské ruky, do chřípí mu vešel pach jodu a dech muže, který se nad ním sklonil. Hlasitá řeč zaburácela mu do sluchu jako zvony:

„Nedostal ji do hlavy, jen do oka. Zvedejte, hoši!"

„To je dost," prořekl Ondráš. Nenadále nabyl řeči. „Myslel jsem, že mne tu necháte. Vždyt snad nemusím ještě umříti. Obvážete mne a basta."

Nesli ho, hlavu vázali, vezli na voze i po železnici - všude stejná tma. - Pak opět ho vezli na voze, nosili, koupali, převazovali, a uložili do postele.

To vše se dělo v mátohách. Tu i tam ozvala se bolest, ale Ondráš nenaříkal. Byl kolébán a sílen vědomím bezpečnosti a horoucí nadějí, že prohlédne, že lékař mu vrátí světlo a svět.

Liboval si v teple suchého lůžka, v přilnutí vyhřátých podušek, v zadýchaném

vzduchu mezi čtyřmi stěnami. Když si odpočinul, převezli ho do místnosti, prosycené vůní léčiv. Sňali mu obvaz s hlavy. Studeně obklopilo ho černé prázdno.

Cítil kolem sebe vanutí šatů, jak lékaři, medici a sestry spěšně pobíhali, zabývajíce se jeho hlavou. Uhýbal před neočekávanými doteky, před útoky mokrých látek a chladným přilnutím kovových nástrojů. Podle hlasu věděl, že je kolem něho stále týž muž, lékař hedvábných rukou, který nepřestával s ním hovořiti mírně, tišivě, a pronášeti neurčité sliby, mezi něž kladl nenápadné otázky.

Ondráš odpovídal velmi hlasitě, obraceje se tváří za hlasem tazatelovým. Ale v mysli mu bolestně tkvěla jediná otázka, kterou se neodvážil pronésti, ale jež vyzírala vyjeveně z celého jeho nevidomého obličeje:

„Prohlédnu? Uvidím aspoň na jedno oko?“

Ale ústa netroufala se ji vykřiknouti, a Ondráš hlasitě a obřadně odpovídal: Že se jmenuje Ondráš ten a ten, že je Maďar, klempíř z Budapešti, od pluku tolikátého, ránu že dostal od Rusa, tam a tam . . .

Písař u stolku opakoval si německy jeho výpovědi, zapisoval je do knihy, a na lístek, který bude Ondrášovi viset nad hlavou.

„Dobře, dobře", šeptal doktor, „všecko bude dobré. Dnes ještě obě oči zavážeme. Je třeba velké trpělivosti. Schreiben sie auf: vollkommen blind", dodal lékař ještě tišeji, směrem k písaři.

Ondráš bleskem vztyčil se na operačním lůžku, vystrčil hlavu do předu, jako by chtěl ta slova zachytiti; ztrnul na vteřinu, ale než vteřina uběhla, strašný ryk zvířecí, krutý, drásavý, naplnil hrůzou celou převazovnu, že otrlým vojínům zdravotním stydla v žilách krev, a lékař zkameněl.

Ondráš slyšel a rozuměl.

Lékař ovšem pochopil, co se stalo. Ale kdo mohl tušit, že Slovák, jenž se má za Maďara, rozumí německy?

Všichni sestoupili se kolem Ondráše a vymýšleli o překot omluvné lži, vytáčky, popírali, co bylo nenávratně a neshladitelně vysloveno. Ale Ondráš nevěřil. Z jeho bohatýrské hrudi po hrozném tom výkřiku vycházely nyní jen stony skoro dětské, hluboké vzdechy, suché vzlyky.

A pokud byl ještě v nemocnici, potácel

se jako na kraji propasti, mezi nadějí a zoufalstvím, mezi kletbami a žalně nesmělými otázkami, je-li pomoc, a jaká, které dokazovaly, že člověk nikdy nedovede docela ztratiti naděje. Ale čím déle trvala nejistota, tím větší rostla v duši jeho nenávist. Nenávist k válce, k těm, kteří ji zavinili, k těm, kteří ze statného, sebevědomého muže učinili trosku, závislou na milosrdenství ostatních.

S tou nenávistí vracel se domů.

Je-li tvá nenávist dnes světlem, Ondráši?

OBSAH:

Tato kniha vyšla jako IV. svazek knihovny Holubice, Praha II., Pod Slovany 4, v graf. úpravě Slavoboje Tusara. - Vytištěna byla u R. Březiny v Praze I., Staroměst. mlýny.

Cena Kč. 15·—.

1920

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG 5038 M36Z3 1920
Majerová, Marie
Ze Slovenska